

GLOBAL DIALOGUE

9.3

3 numere pe an în 17 limbi

Despre sociologie
cu Qingzhi Huan

Christine Schickert

Marea
transformare
(după 75 ani)

Brigitte Aulenbacher
Andreas Novy
Fred Block
Margaret R. Somers
Antonino Palumbo
Alan Scott
Gareth Dale
Jonathan D. London
Attila Meleghe
Chris Hann

In memoriam:
Ann Barden Denis

Linda Christiansen-Ruffman
Angela Miles
Marilyn Porter

Migrația

Karin Scherschel
Gerda Heck
Carlos Sandoval
Bediz Yilmaz
Sarah Schilliger

Perspective
teoretice

Julia Kaiser
Jasper Stange

Sociologia din
Senegal

Moustapha Tamba
Souleymane Gomis
El Hadji Malick Sy Camara
Samba Diouf
Mouhamed Moustapha Dieye

Secțiunea deschisă

> **Făcând drepturile femeilor parte
a vieții de zi cu zi**

MAGAZINE

International
Sociological
Association
isa

VOLUMUL 9 / NUMĂRUL 3 / DECEMBRIE 2019
<http://globaldialogue.isa-sociology.org/>

G&D

DISCUTĂȚI
Le Discours

re
Frantz Fanon

ables

> Editorial

In țările din Nordul și din Sudul Global, dezbaterile pe tema schimbărilor climatice și a crizei ecologice s-au aflat în prim-plan în ultimii ani. În cadrul unui interviu, Qingzhi Huan, profesor de politici comparative la Beijing, în China, și un susținător al politicilor eco-socialiste, oferă o perspectivă din interior în ceea ce privește dezbaterile chineze și modul în care politicile de mediu și abordările referitoare la protejarea mediului s-au schimbat de-a lungul ultimelor decenii.

Capodopera lui Karl Polanyi publicată în 1944, *Marea transformare* (lb. eng. *The Great Transformation*), a inspirat numeroase activități de cercetare în științele sociale și politice, în sociologie, antropologie și economie. Primul nostru simpozion, organizat de *Global Dialogue* și de către președintele Societății Internaționale Karl Polanyi, Andreas Novy, celebrează a 75-a aniversare de la publicarea cărții acestuia. Autori ai unor cărți deschizătoare de drumuri despre viața și opera lui Polanyi, cum ar fi Fred Block, Gareth Dale, Chris Hann și Margaret R. Somers, precum și experți din diferite domenii de cercetare care citesc opera lui Polanyi din perspectiva timpurilor noastre acoperă a gamă largă de subiecte, de la o reflecție asupra contextului intelectual care a avut relevanță pentru *Marea transformare* la analiza evoluțiilor economice, sociale și politice din ultimele decenii, analiză făcută având la bază perspectivele lui Polanyi.

Ann Barden Denis a murit în februarie 2019. Ea va rămâne în memoria noastră nu doar pentru munca sa sociologică în domeniile sale de cercetare, ci și pentru puternica sa implicare în cadrul ISA, așa cum au evidențiat Linda Christiansen-Ruffman, Angela Miles și Marilyn Porters în tributul lor pentru aceasta.

Cel de-al doilea simpozion al nostru, organizat de Karin Scherschel, investighează migrația, un aspect care are deja o lungă tradiție sociologică și care a atras multă atenție asupra sa în ultimii câțiva ani. Această colecție de articole din diferite țări combină perspectivele istorice cu o analiză a cauzelor migrației, a situației migranților și a refugiaților în mod particular, a reglementărilor politice care sunt contestate și a implicării societății civile.

Fridays for Future [lb. română *Vineri pentru viitor*] a devenit o foarte remarcabilă mișcare socială împotriva schimbărilor climatice, făcând vizibil protestul din ce în ce mai amplu al tinerilor împotriva dezastrului ecologic care amenință existența viitoarei generații. Articolul scris de Julia Kaiser și Jasper Stange prezintă abordarea care depășește granițele dintre clase și care vizează mobilizarea și formarea de coaliții, reprezentând o nouă evoluție în cadrul mișcării ecologiste.

Moustapha Tamba a organizat o colecție de articole scrise de sociologi senegalezi. Aceștia se concentrează pe sociologia educației și ne oferă o perspectivă în profunzime asupra organizării și accesibilității educației, a diferitelor tipuri de școli și a modului în care acestea sunt reglementate.

În cadrul secțiunii noastre deschise, Bengi Sullu, un tânăr reprezentant al ISA pe lângă Națiunile Unite, prezintă detalii legate de a 63-a sesiune a Comisiei pentru Statutul Femeii, sesiune la care a participat. ■

Brigitte Aulenbacher și Klaus Dörre,
editori *Global Dialogue*

> Publicația *Global Dialogue* poate fi găsită în 17 limbi străine pe [website-ul ISA](#).

> Propunerile de articole se trimit la adresa globaldialogue.isa@gmail.com.

isa International
Sociological
Association

**GLOBAL
DIALOGUE**

> Echipa editorială

Editori: Brigitte Aulenbacher, Klaus Dörre.

Editori asistenți: Johanna Grubner, Christine Schickert.

Editor asociat: Aparna Sundar.

Editori-șefi: Lola Busuttill, August Bagă.

Consultant: Michael Burawoy.

Consultant media: Juan Lejárraga.

Editori consultanți:

Sari Hanafi, Geoffrey Pleyers, Filomin Gutierrez, Eloisa Martín, Sawako Shirahase, Izabela Barlinska, Tova Benski, Chih-Jou Jay Chen, Jan Fritz, Koichi Hasegawa, Hiroshi Ishida, Grace Khunou, Allison Loconto, Susan McDaniel, Elina Oinas, Laura Oso Casas, Bandana Purkayastha, Rhoda Reddock, Mounir Saidani, Ayse Saktanber, Celi Scalón, Nazanin Shahrokni.

Editori regionali

Lumea arabă: Sari Hanafi, Mounir Saidani, Fatima Radhouani, Habib Haj Salem, Souraya Mouloudji Garroudj, Abdelhadi Al Halhouli, Saida Zine.

Argentina: Alejandra Otamendi, Juan Ignacio Piovani, Martín Di Marco, Pilar Pi Puig, Martín Urtasun.

Bangladesh: Habibur Haque Khondker, Hasan Mahmud, Juwel Rana, US Rokeya Akhter, Toufika Sultana, Asif Bin Ali, Khairun Nahar, Kazi Fadia Esha, Helal Uddin, Muhaimin Chowdhury, Md. Eunus Ali.

Brazilia: Gustavo Taniguti, Angelo Martins Junior, Lucas Amaral Oliveira, Andreza Galli, Dmitri Cerboncini Fernandes.

Franța/ Spania: Lola Busuttill.

India: Rashmi Jain, Nidhi Bansal, Pragya Sharma, Manish Yadav, Sandeep Meel.

Indonezia: Kamanto Sunarto, Hari Nugroho, Lucia Ratih Kusumadewi, Fina Itriati, Indera Ratna Irawati Pattinasarany, Benedictus Hari Juliawan, Mohamad Shohibuddin, Dominggus Elcid Li, Antonius Ario Seto Hardjana, Diana Teresa Pakasi, Nurul Aini, Geger Riyanto, Aditya Pradana Setiadi.

Iran: Reyhaneh Javadi, Niayesh Dolati, Abbas Shahrahi, Sayyed Muhamad Mutallebi, Ehsan Pournejati.

Japonia: Satomi Yamamoto, Sara Maehara, Takeshi Kunitake, Riho Tanaka, Ekaterina Steposhyna, Yusuke Yotsugi.

Kazahstan: Aigul Zabirowa, Bayan Smagambet, Adil Rodionov, Almash Tlespayeva, Kuanysh Tel, Almagul Mussina, Aknur Imankul.

Polonia: Jakub Barszczewski, Aleksandra Biernacka, Iwona Bojadzjewa, Katarzyna Dębska, Monika Helak, Sara Herczyńska, Kinga Jakiela, Justyna Kościńska, Adam Müller, Weronika Peek, Zofia Penza-Gabler, Jonathan Scovil, Marcjanna Szczepaniak, Agnieszka Szypulska, Aleksandra Wagner.

România: Cosima Rughiniș, Raisa-Gabriela Zamfirescu, Luciana Anăstăsoaie, Cristian Chira, Alexandra-Ioana Dragomir, Diana Alexandra Dumitrescu, Radu Mihai Dumitrescu, Iulian Gabor, Dan Gîțman, Iulia Jugănar, Ioana Mălureanu, Bianca Mihăilă, Rareș-Mihai Mușat, Oana-Elena Negrea, Mioara Paraschiv, Alina Cristina Păun, Codruț Pinzaru, Susana Maria Popa, Adriana Sohodoleanu, Gabriela Stoian, Maria Stoicescu, Maria-Cristina Titea, Carmen Eugenia Voinea.

Rusia: Elena Zdravomyslova, Anastasia Daur, Valentina Isaeva.

Taiwan: Jing-Mao Ho.

Turcia: Gül Çorbacıoğlu, Irmak Evren.

Marea transformare, magnum opus a lui Karl Polanyi, publicată în 1944, reconstruiește istoria economică, socială și culturală a capitalismului, în fața evoluțiilor la care autorul a fost martor între anii 1920 și 1940. Este o investigație atentă asupra a ceea ce s-a întâmplat și a ceea ce se poate întâmpla în istoria capitalismului. Acest prim simpozion celebrează a 75-a aniversare de la publicarea acestei cărți fundamentale, prin articole despre opera lui Polanyi, precum și despre perspective și abordări inspirate de către aceasta.

Migrația nu poate fi privită ca un fenomen izolat; mai degrabă, ar trebui privită ca o relație întrețesută de mai mulți factori, cum ar fi drepturile sociale, economice, culturale și politice, împărțirea în state-națiune, cetățenia, globalizarea și controlul restrictiv al proceselor migratorii. Articolele adunate aici combină perspectivele istorice cu o analiză a cauzelor migrației, a situației migranților și a refugiaților în mod particular, a reglementărilor politice care sunt contestate și a implicării societății civile.

Această secțiune oferă informații teoretice și empirice despre **sociologia din Senegal**, oferind imagini de ansamblu informative asupra sistemului școlar senegalez și furnizând analize în profunzime ale diferitelor aspecte ale acestui sistem, cum ar fi școlile private și publice franco-arabe și relevanța religiei.

Global Dialogue există datorită unui grant generos de la **SAGE Publications**.

> În acest număr

Editorial 2

> DESPRE SOCIOLOGIE

Pentru o viziune eco-socialistă: un interviu cu Qingzhi Huan
de **Christine Schickert, Germania** 5

> MAREA TRANSFORMARE (DUPĂ 75 ANI)

75 de ani de la *Marea Transformare*
de **Brigitte Aulenbacher și Andreas Novy, Austria** 9

Marea transformare a lui Polanyi la 75 de ani
de **Fred Block și Margaret R. Somers, SUA** 11

Piața ca un *Statecraft*: o lectură Polanyiană
de **Antonino Palumbo, Italia și Alan Scott, Australia** 13

Polanyi, contabilitate și „dincolo de PIB”
de **Gareth Dale, Marea Britanie** 15

Mari transformări: marketizarea Asiei de Est
de **Jonathan D. London, Olanda** 17

Teama de înlocuire a populației
de **Attila Meleg, Ungaria** 19

Drumul către populism
de **Chris Hann, Germania** 21

Moștenirea durabilă a lui Karl Polanyi
de **Andreas Novy, Austria** 23

> IN MEMORIAM

Ann Barden Denis: în semn de recunoștință
de **Linda Christiansen-Ruffman, Angela Miles și Marilyn Porter, Canada** 25

> MIGRAȚIA

Migrația – în mișcare
de **Karin Scherschel, Germania** 27

Imaginații europene și realitățile mobilității africane
de **Gerda Heck, Egipt** 29

Caravana central-americană: un exod al secolului XXI
de **Carlos Sandoval, Costa Rica** 31

Refugiați ca forță de muncă lipsită de libertate: note din Turcia
de **Bediz Yilmaz, Turcia** 33

Anularea frontierelor în Orașe ale Solidarității
de **Sarah Schilliger, Elveția** 35

> PERSPECTIVE TEORETICE

Students for future: mergând spre politici ecologice de clasă
de **Julia Kaiser și Jasper Stange, Germania** 37

> SOCIOLOGIA DIN SENEGAL

Educația privată catolică din Senegal
de **Moustapha Tamba, Senegal** 40

Sociologia sistemului școlar senegalez
de **Souleymane Gomis, Senegal** 42

Reglări strategice în educația franco-arabă din Senegal
de **El Hadji Malick Sy Camara, Senegal** 44

Educația laică privată în Senegal
de **Samba Diouf, Senegal** 46

Socio-antropologia conducerii religioase în Senegal
de **Mouhamed Moustapha Dieye, Senegal** 48

> SECȚIUNE DESCHISĂ

Făcând drepturile femeilor parte a vieții de zi cu zi
de **Bengi Sullu, SUA** 50

„Toate aceste inițiative mobilizate prin sloganul unui Oraș al Solidarității au în comun evocarea unei utopii clare. Această utopie concretă are potențialul de a ieși din constrângerile politice, combinând problemele legate de migrație cu politica socială, în defavoarea menținerii unui conflict între cele două.”

Sarah Schilliger

> Pentru o viziune eco-socialistă: un interviu cu Qingzhi Huan

Qingzhi Huan este profesor de politică comparată la Universitatea Peking din China. În 2002-2003 a fost bursier al Harvard-Yenching la Universitatea Harvard, SUA și în 2005-2006 a beneficiat de o bursă postdoctorală Humboldt la Universitatea din Mannheim în Germania. Cercetările sale se axează preponderent pe politica de mediu, pe politica europeană, precum și pe politicile de stânga. A scris și a editat o serie de volume pe aceste teme, inclusiv *A Comparative Study on European Green Parties* (în limba română *Un studiu comparativ asupra partidelor verzi europene*) în 2000 și *Eco-socialism as Politics. Rebuilding the Basis of Our Modern Civilisation* (în limba română *Eco-socialismul ca politică. Reconstruirea bazei civilizației noastre moderne*) în 2010.

El este intervievat de către **Christine Schickert**, directorul administrativ al Grupului de Cercetare pentru Societățile Post-Creștere de la Universitatea Friedrich Schiller Jena din Germania și redactor asistent al *Global Dialogue*.

Qingzhi Huan. Credit: FSU Jena.

CS: Schimbările climatice au devenit una dintre cele mai discutate probleme politice din ultimii ani, cel puțin în țările din Nordul Global. Ați putea descrie rolul pe care îl are această discuție în politica și în societatea chineză de astăzi?

QH: Abordarea schimbărilor climatice globale drept una dintre problemele majore ale politicii internaționale de mediu a evoluat foarte mult de la semnarea Convenției-cadru a ONU privind schimbările climatice (UNFCCC), în cadrul summitului de la Rio din 1992. În general, precum majoritatea țărilor în curs de dezvoltare, poziția Chinei cu privire la combaterea schimbărilor climatice este clară și coerentă – se numește „Principiul responsabilității comune, dar diferențiate” (în limba engleză *Principle of Common but Differentiated Responsibility* – acronim: CBDR). În primul rând, schimbările climatice reprezintă o provocare comună sau o criză pentru întreaga societate umană, nu doar pentru țările avansate sau în

curs de dezvoltare; în al doilea rând, așa-numitele țări sau regiuni avansate, în special UE și SUA, ar trebui să își asume principalele lor responsabilități istorice, prin oferirea sau transferul resurselor și al tehnologiilor necesare către țările în curs de dezvoltare; în cel de-al treilea rând, țările în curs de dezvoltare, inclusiv China, ar trebui să contribuie tot mai mult la controlul și adaptarea la nivel global în raport cu schimbările climatice, în conformitate cu capacitățile lor [n. tr. ale țărilor] în creștere.

Pe baza acestei poziționări politice, participarea Chinei la politica internațională privind schimbările climatice din ultimii ani poate fi împărțită în trei etape: pre 1992, 1992 – 2012, 2012 – prezent. Până în 2012, poziția dominantă era aceea că țările avansate precum țările din UE și SUA erau cele care ar fi trebuit să ia măsuri imediate. Începând cu 2012, guvernul chinez și-a actualizat treptat sau și-a schimbat poziția în ceea ce privește cooperarea internațională în domeniul schimbărilor climatice, în

special în cadrul UNFCCC. Cel mai bun exemplu aici este noul rol al Chinei în atingerea și punerea în aplicare a *Acordului de la Paris*.

Cu toată sinceritatea, impulsul major pentru această ajustare a poziției politice chineze nu provine din semnarea și punerea în aplicare a *Acordului de la Paris*, ci din implementarea strategiei naționale de promovare a construcției eco-civilizației. Pe scurt, marcată de cel de-al 18-lea Congres Național al Partidului Comunist Chinez (PCC), modernizarea „sistemului național de guvernare ecologică și a capacității de guvernare” a fost recunoscută drept unul dintre principalele obiective politice și de politici publice pentru PCC și pentru guvernul chinez; iar alăturarea într-un mod mai activ în programe internaționale de cooperare în domeniul schimbărilor climatice reprezintă una dintre modalitățile simbolice ideale de a-și demonstra interesul în acest sens. Spre exemplu, China acordă tot mai multă atenție punerii în aplicare a Convenției ONU privind Diversitatea Biologică (în limba engleză *UN Convention on Biological Diversity* – acronim CBD), prin organizarea unei serii importante de activități internaționale în perioada 2019 – 2020.

CS: Protejarea mediului nu este un subiect nou în China. Spre deosebire de alte țări guvernate de partide socialiste, în 1972, China a luat parte la Conferința Națiunilor Unite privind mediul uman, unde au fost convenite mai multe principii și recomandări privind protecția mediului. Ne-ați putea schița care au fost evoluțiile și schimbările în politicile de mediu ale Chinei de atunci și până în momentul actual?

QH: Este adevărat că protecția mediului în China, privită ca element de politici publice, a început oficial în 1972, când delegația chineză a participat la Conferința de la Stockholm privind mediul uman. Drept urmare, în 1973, China a organizat prima sa conferință națională privind protecția mediului și a înființat un birou național responsabil cu această problemă. De atunci, politica de mediu a Chinei a cunoscut cel puțin patru etape de dezvoltare: 1973 – 1989, 1989 – 1992, 1992 – 2012 și 2012 – prezent.

În prima etapă, odată cu formarea și punerea în aplicare a politicii de „reformă și deschidere” în 1978, sub conducerea politică a lui Deng Xiaoping, protejarea mediului a devenit rapid o problemă proeminentă de politici publice și, prin urmare, „protejarea mediului ca politică de stat de bază” a fost recunoscută oficial în 1983 și a reprezentat una dintre orientările politice-cheie pentru protejarea mediului în China până în prezent. În timpul celei de-a doua etape, sub conducerea politică a lui Jiang Zemin, dezvoltarea durabilă a devenit expresia majoră a politicii ecologice și a strategiei de guvernare a mediului când venea vorba de PCC și de guvernul chinez. Din 2002 până în 2012 – o etapă de tranziție din mai multe puncte de vedere – sub conducerea politică a lui Hu Jintao, conceptul de „construcție a societății în două modele” (societatea bazată pe economisirea resurselor și societatea

care se preocupă de mediul înconjurător), lansat în 2005, a reprezentat termenul central al PCC și al guvernului chinez în acea perioadă. În 2007, termenul de „construcție a eco-civilizației” a fost inclus în raportul de lucru al celui de-al 17-lea Congres național al PCC. Dacă ne referim la ce s-a întâmplat începând din 2012, schimbarea reală nu se referă la faptul că noțiunea de „construcție a eco-civilizației” a devenit termenul-umbrelă al politicii ecologice și al strategiei guvernamentale de mediu a PCC și a guvernului chinez, ci mai degrabă la faptul că protejarea și guvernarea mediului sunt recunoscute acum ca parte integrantă, atât din punct de vedere teoretic, cât și practic, a mult-doritei „modernizări socialiste cu caracteristici chineze într-o eră nouă”.

CS: De ceva vreme, munca dumneavoastră s-a concentrat pe ideea de eco-socialism. Dumneavoastră susțineți că „ecologizarea” capitalismului nu este răspunsul la actuala criză ecologică, dar nici „ecologizarea” socialismului tradițional. Ați putea să dezvoltați acest argument și să explicați ce este de fapt eco-socialismul?

QH: Pe scurt, eco-socialismul ca filozofie politică verde include două aspecte majore. Pe de o parte, susține că provocările ecologice și de mediu la nivel local, național și global, în special în cadrul instituțional dominant al capitalismului contemporan, nu sunt doar probleme sau defecte parțiale sau temporare, ci sunt inseparabile de cadrul propriu-zis: ele urmează logica proliferării capitalului și protejarea intereselor proprietarilor de capital. În acest sens, diverse măsuri luate în cadrul regimului capitalist, așa-numitul „capitalism verde” sau „eco-capitalism”, nu pot rezolva problemele de mediu. Desigur, așa cum Ulrich Brand și Markus Wissen au argumentat clar în cartea lor, *The Limits to Capitalist Nature* (în limba română *Limitele naturii capitaliste*), nu înseamnă că măsurile capitaliste îndreptate împotriva daunelor provocate mediului sau chiar „capitalismul verde” sunt total imposibile în realitate (deși sunt întotdeauna puse în aplicare într-un mod selectiv).

Pe de altă parte, ceea ce este accentuat în cadrul eco-socialismului ca filozofie politică e că acesta este un nou tip de socialism sau o versiune actualizată a socialismului, deci diferită de o ecologizare falsificată sau simplificată a socialismului tradițional. Este demn de remarcat faptul că socialismul științific, sau comunismul pe care Karl Marx și Friedrich Engels îl sugerau cu aproape două secole în urmă, reprezintă un ideal ce nu a fost realizat nici în Uniunea Sovietică, nici în China de azi. Iar acest ideal nu poate fi atins în nicio țară sau regiune a lumii în viitorul apropiat. Acest aspect implică faptul că ceea ce ne imaginăm și pentru ce luptăm este pentru o orientare eco-socialistă a lumii noastre contemporane și nu pentru o societate socialistă complet nouă. Cu alte cuvinte, una dintre principalele sarcini pe care le au eco-socialiștii astăzi este să clarifice de ce diverse măsuri din arealul regimului capitalist nu vor reuși să rezolve problemele pe care pretind că le rezolvă și de ce diverse inițiative ale eco-socialismului, privite ca alternativele reale sau radicale, ar putea aduce

»»

într-adevăr schimbări substanțiale în toate societățile, astfel încât „o altă lume să fie cu adevărat posibilă”.

CS: *În multe dintre discursurile pe care le-am urmărit, eco-socialismul este prezentat ca o alternativă la capitalismul verde, cu propria viziune a viitorului – care nu numai că oferă soluții pentru criza ecologică, ci și abordează probleme de inegalitate; urmărește conectarea justiției de mediu cu justiția socială. Însă dumneavoastră susțineți că, momentan, conceptele eco-socialiste nu par atractive pentru oameni. De ce oare?*

QH: Trebuie să recunoaștem – conceptul de eco-socialism nu este încă la fel de popular cum s-ar aștepta sau ar argumenta mulți oameni, nu numai în țările capitaliste, ci și în țări socialiste, precum China. În opinia mea, există mai multe motive care explică această anomalie. În primul rând, eco-socialismul ca ideologie politică și ca tip de politici publice este încă foarte afectat de reputația pătată a socialismului tradițional din Uniunea Sovietică și țările Europei de Est, care au avut, evident, un insucces în instituționalizarea ideilor și valorilor socialiste și în gestionarea problemelor de mediu – după cum Saral Sarkar a analizat în mod convingător în cartea sa, *Eco-socialism or eco-capitalism?* (în limba română *Eco-socialism sau Eco-capitalism?*). Mai mult, hegemonia neoliberală care s-a dezvoltat după prăbușirea blocului socialist la începutul anilor 1990, precum și propaganda politică și ideologică aferente, au fost, fără îndoială, un succes, făcând ca majoritatea oamenilor să creadă că, într-adevăr, nu există o alternativă la capitalism. Cel mai interesant – sau regretabil – criza economică și financiară din 2008 din Europa și SUA nu a îmbunătățit în mod substanțial situația structurală pentru politici alternative sau radicale, inclusiv în ceea ce privește eco-socialismul. Dezvoltarea și popularitatea în creștere a „capitalismului verde” sau a „eco-capitalismului” din ultimii ani pot fi considerate probe în favoarea acestui argument.

În al doilea rând, în ceea ce privește China, interpretarea politică și competitivă a „construcției eco-civilizației” și a „construcției socialiste de eco-civilizație” reprezintă un bun exemplu pentru a evidenția că eco-socialismul este departe de a fi o ideologie politică și o ecologie politică. O divergență profundă se referă la întrebarea dacă o orientare sau direcție socialistă reprezintă sau nu o precondiție instituțională pentru modernizarea sistemului de protecție a mediului și de guvernare din China de azi. Dintr-o perspectivă eco-marxistă, accentul excesiv pe introducerea așa-numitelor instituții sau mecanisme moderne pentru protecția mediului și guvernarea din SUA și UE ar risca să neglijeze redimensionarea socialistă a societății, care este esențială pentru o viitoare eco-civilizație socialistă.

CS: *De ce ar fi nevoie pentru a face eco-socialismul mai atractiv ca viziune pentru o societate viitoare?*

QH: Poate este inutil să mai spun, însă vorbim despre o sarcină urgentă și o provocare pentru eco-socialiști

astăzi. În primul rând, partidele și politicile socialiste/verzi-de stânga reprezintă în continuare principalele forțe pentru a face mai dorită și mai atractivă în rândul publicului viziunea eco-socialistă pentru o societate viitoare – și o mare parte din muncă poate fi realizată de către aceștia. Spre exemplu, un mesaj încurajator de la alegerile parlamentare europene din 2019 este că electoratul european, în special tânăra generație, adoptă o poziție cu adevărat încurajatoare cu privire la combaterea schimbărilor climatice și la alte probleme de mediu; cu toate acestea, stânga nu a beneficiat foarte mult de pe urma acestui fapt. În al doilea rând, dialogul internațional și colaborarea dintre mediul academic și eco-socialismul pe toate subiectele relaționate ar trebui să fie mai intensificate. Desigur, ar trebui să existe un proces bidirecțional mai egal și mai deschis, între Occident și țările în curs de dezvoltare. Sincer să fiu, China a fost un student „bun” al Occidentului în ultimele decenii, în sensul în care a făcut tot posibilul pentru a imita ceea ce au făcut națiunile mai avansate pentru modernizarea țării. De acum încolo, însă, China trebuie să fie un partener mai independent și mai reflexiv al comunității academice internaționale, concentrându-se pe o modalitate de a îmbunătăți țara. În al treilea rând, una dintre sarcinile-cheie pentru a face eco-socialismul mai atractiv, în special în China, este aceea de a face „socialismul cu caracteristici chineze într-o eră nouă” mai atractiv. Din punctul meu de vedere, este imperativ să introducem și să punem în aplicare în mod conștient principiul „construcției socialiste de eco-civilizație”.

CS: *Realizați o distincție între „economia în creștere” și „economia de creștere”, aceasta din urmă fiind dependentă de o creștere economică continuă, ceva ce pare a fi în detrimentul rezolvării crizei ecologice. Cum operăm această distincție în ceea ce privește China?*

QH: Am folosit termenul „economie în creștere” în 2008 pentru a conceptualiza natura dezvoltării economice în China la acea vreme, pentru a ilustra faptul că este un tip de gândire diferit de cel al lui Takis Fotopoulos, un gânditor grec stabilit la Londra, care a analizat modul în care dezvoltarea durabilă este compatibilă cu globalizarea, prin analiza evoluțiilor din China. Argumentul meu principal este următorul: atât în termeni de legitimitate, dezirabilitate și durabilitate a sprijinului oferit de resurse și a capacității de mediu, creșterea economică a Chinei de la începutul secolului XXI a fost în mare măsură necesară și ușor de justificat. Desigur, situația generală a dezvoltării economice a Chinei s-a schimbat dramatic în ultimul deceniu și se confruntă în prezent cu o situație mult mai dificilă, din cauza disputei comerciale cu Statele Unite.

Adevărata întrebare este dacă se îndreaptă China spre o economie de creștere, așa cum Takis Fotopoulos a definit-o. Opinia mea e că nu există un răspuns simplu la această întrebare. Pe de-o parte, rata anuală de creștere economică de 6-7% începând din 2015 este la aproape jumătate din ceea ce a fost acum 10 ani (11,4% în 2005), ceea ce indică

>>

faptul că China își optimizează în mod continuu economia, în conformitate cu diferitele etape de dezvoltare, și că, cel puțin pentru regiunile centrale și vestice din China, o rată de creștere economică adecvată este încă necesară și sustenabilă în viitorul apropiat. Pe de altă parte, având în vedere agregatul economic al Chinei de astăzi – conform Bancii Mondiale este de 13608 trilioane de dolari americani în total și 15,86% din lume în 2018 – chiar și cu o rată de creștere anuală de aproximativ 5% poate duce la un profund impact asupra mediului ecologic. Acesta este însuși motivul pentru care susținem că o perspectivă eco-socialistă sau o „construcție socială a eco-civilizației” are potențialul de a contribui la o mai bună îmbinare a necesității de a satisface nevoile de bază ale oamenilor obișnuiți și a celei de protejare a mediului ecologic: mai mult ecologism și mai mult socialism.

CS: În țările europene și în America de Nord, ideea unui capitalism verde este răspunsul principal la provocările ecologice actuale. Ce ar putea câștiga ei din viziunile alternative ale viitorului, precum cea pe care ați propus-o?

QH: În mod evident, „capitalismul verde” sau „eco-capitalismul” reprezintă cea mai practică și chiar „rațională” abordare a provocărilor ecologice economice din țările europene și din America de Nord deoarece, mulțumită ordinii ierarhice economice și politice internaționale și a acceptării din ce în ce mai răspândite a „modului de viață imperial” în țările în curs de dezvoltare, aceste țări „avansate” reușesc să utilizeze resursele și gurile de evacuare globale în avantajul lor. Dacă o astfel de configurație structurală rămâne neschimbată, ne putem imagina că lumea nu va avea prea multe șanse de a se îndrepta către un viitor eco-socialist.

Cu toate acestea, configurația pare că a devenit în ultimii ani problematică, atât din punct de vedere social,

cât și ecologic. Pe de-o parte, este din ce în ce mai greu pentru Statele Unite și pentru țările din Europa să mențină *status quo*-ul ordinii internaționale în contextul creșterilor economice semnificative ale țărilor în dezvoltare, precum în cazul Chinei – această situație amenință nu doar poziția lor de hegemonie în sens tradițional, cât și pentru modelul lor verde de „eco-capitalism”. Cu alte cuvinte, va exista din ce în ce mai puțin spațiu și vor exista din ce în ce mai puține posibilități pentru ca aceste țări „avansate” să-și poată menține o calitate crescută a mediului înconjurător local, simultan cu o continuare a practicilor de consumerism exacerbat. Într-o oarecare măsură, tensiunile crescând de astăzi dintre China și Occidentul condus de SUA ar putea fi interpretate în acest fel. Pe de altă parte, din ce în ce mai multe țări în curs de dezvoltare, în special economiile emergente precum China, iau în serios problemele mediului ecologic din diferite motive. Acest lucru implică faptul că vor exista restricții mai multe și mai stricte din partea țărilor în curs de dezvoltare cu privire la acceptarea de capital și tehnologie „murdare”, să nu mai vorbim de deșeuri și de gunoi - așa cum a arătat deja în mod clar disputa privitoare la deșeurile de import dintre Filipine și Canada.

În ambele sensuri menționate mai sus, în opinia mea, principiile și modurile de a gândi eco-socialismul pot contribui ca țările europene și nord-americane să realizeze care sunt limitele și defectele „capitalismului verde” sau ale „eco-capitalismului”. Rezolvarea problemelor locale sau a celor pe termen scurt, în timp ce alții plătesc costurile reale, trebuie să se oprească, iar un proces de transformare radicală social-ecologică trebuie să înceapă cât mai curând posibil. O lume mai corectă și o societate mai egală reprezintă precondiția pentru un mediu mai curat. ■

Adresă de corespondență: Qingzhi Huan <qzhuan@sdu.edu.cn>

> 75 de ani de la Marea Transformare

de **Brigitte Aulenbacher**, Universitatea Johannes Kepler din Linz, Austria și membră a Comitetelor de Cercetare ale ISA de Economie și Societate (RC02), Sărăcie, Asistență Socială și Politici Sociale (RC19), Sociologia Muncii (RC30) și Femei, Gen și Societate (RC32) și **Andreas Novy**, Universitatea de Economie și Afaceri din Viena (WU), Austria

Importanța și continua relevanță a cărții lui Karl Polanyi se reflectă în multitudinea traducerilor publicate pentru Marea Transformare.
Credit: Ana Gomez.

Marea transformare (titlu complet *Marea transformare. Originile politice și economice ale epocii noastre*. 2013; lb. engleză *The Great Transformation*), magnum opus a lui Karl Polanyi, publicată în 1944, reconstruiește istoria economică, socială și culturală a capitalismului, în fața evoluțiilor la care autorul a fost martor între anii 1920 și 1940: fundamentalismul pieței după Primul Război Mondial, criza ulterioară și prăbușirea burselor din 1929, Marea Depresiune, încercările fasciste și socialiste de a reordona economia și societatea, *Noul Acord* (în limba engleză *New Deal*) și, în sfârșit, Al Doilea Război Mondial.

Marea transformare este o investigație atentă asupra a ceea ce s-a întâmplat și a ceea ce se poate întâmpla în istoria capitalismului, dacă economia și societatea sunt organizate de-a lungul „crezului liberal” al „pieței care se autoreglează” și societatea devine din ce în ce mai mult o „societate de piață”, condusă de mecanismele cererii, ofertei, prețului și de dinamica pieței orientate spre profit. Într-un astfel de sistem, în care „societatea umană a devenit un accesoriu al sistemului economic”, acele elemente care nu au fost niciodată furnizate și produse pentru vânzare – pământul (natura), munca și banii – devin „mărfuri fictive”: „Dar munca și pământul nu sunt altceva decât chiar ființele umane din care este formată fiecare societate și mediul natural în care aceasta există. A le include în mecanismul pieței înseamnă a subordona însăși substanța societății la legile pieței” și duce la „demolarea” acesteia. Karl Polanyi analizează istoria capitalismului din secolul al XIX-lea ca urmare a unei „duble mișcări”, a „mișcării” de marketizare și a „contramișcărilor” – mișcările forței de muncă, ale legislației, ale protecționismului etc. - prin care societatea umană caută să obțină securitate și protecție.

În discursul său prezidențial la Congresul Mondial de Sociologie al ISA din Yokohama din 2014, Michael Burawoy a subliniat importanța titlului, prin elaborarea modului în care noul „val” al „marketizării” inițiat în anii 1970, faza

post-comunistă a globalizării după 1989, criza financiară din 2007-2008 și protestele sociale ulterioare pot fi înțelese ca o dublă mișcare polanyiană. Și, într-adevăr, în special după 1990, există un interes din ce în ce mai mare pentru activitatea lui Karl Polanyi. Cercetătorii de pe tot globul fac referire la analiza acestuia despre „dubla mișcare” și încearcă să folosească ideea sa a „mărfurilor fictive”. Mai mult, aceștia îi redescoperă opiniile despre „libertatea într-o societate complexă” și ideile sale despre o societate justă și liberă, care ar putea fi posibilă „atunci când experimentul utopic al unei piețe care se autoreglează nu va mai fi decât cel mult o amintire” în istoria civilizației industriale.

Acest simpozion sărbătorește 75 de ani de la publicarea titlului prin prezentarea de articole care se referă la istoria operei lui Karl Polanyi, precum și la perspective și abordări care o folosesc. Fred Block și Margaret R. Somers analizează opera lui Karl Polanyi în contextul vremurilor în care a fost scrisă, cu referire la mentorii neoliberalismului, Hayek și Mises, precum și la fascism și îi arată relevanța pentru înțelegerea tendințelor autoritare de astăzi. Antonino Palumbo și Alan Scott depășesc dihotomia simplistă stat-piață și explică de ce și cum statele susțin piețele. Gareth Dale oferă o imagine de ansamblu critică asupra istoriei contabilității naționale, ca stabilizând o ordine economică bazată pe profit și, pornind de la aceste reflecții, problematizează o presupusă interpretare polanyiană a dezbaterii „Dincolo de PIB”. Jonathan D. London investighează marea transformare din Asia de Est și se oprește asupra contradicției creșterii simultane a marketizării și a politicilor de protecție socială. Attila Meleghe și Chris Hann combină o înțelegere profundă a operei lui Karl Polanyi în contextul în care aceasta a fost scrisă cu reflecții contemporane despre populismul de dreapta, în raport cu migrația și cu evoluțiile din Europa. Andreas Novy încheie subliniind moștenirea durabilă a lui Polanyi, inspirația acestuia pentru mișcările sociale, critica sa la adresa capitalismului „global” contemporan și căutarea de alternative. ■

Adrese de corespondență:

Brigitte Aulenbacher <brigitte.aulenbacher@jku.at>

Andreas Novy <andreas.novy@wu.ac.at>

> *Marea transformare* a lui Polanyi la 75 de ani

de **Fred Block**, Universitatea din California, Davis, SUA și **Margaret R. Somers**, Universitatea din Michigan, SUA

Karl Polanyi, WWI. Credit: Kari Polanyi Levitt.

Când Karl Polanyi a murit în 1964, contribuțiile sale intelectuale nu erau bine cunoscute, excepție făcând comunităților de antropologi economici și de specialiști în antichitate greacă și romană. În calitate de intelectual refugiat, Polanyi și-a împărțit viața în patru țări distincte – Austria, Anglia, SUA și Canada. În plus, el nu aparținea unei singure discipline; opera sa îngloba elemente de istorie, geografie, economie, sociologie, antropologie, științe politice și clasici. Toate acestea au făcut dificilă pentru el asamblarea unei mase critice de adepți, care altor intelectuali refugiați importanți le-a susținut reputația.

Mai mult, Polanyi s-a dovedit a fi un profet nesigur în cea mai importantă carte a sa, *Marea transformare* (în limba engleză *The Great Transformation*). El a sugerat în

capitolele finale că lumea a recunoscut, în cele din urmă, că ideea creării unei piețe globale libere a fost greșită. Pentru a fi sigur, „liberalismul încastrat” al ordinii economice de după cel de-al Doilea Război Mondial nu a fost nici pe departe la fel de distructiv ca sistemul standardului aurului folosit înainte de război. Dar crearea de state ale bunăstării de tip keynesian în anii 1940, 1950 și 1960 nu a semănat cu tipul de socialism pe care Polanyi și l-a imaginat. În plus, Polanyi nu a prevăzut izbucnirea Războiului Rece și nici determinarea Washingtonului de a reconstrui o economie mondială în care bunurile și capitalul ar circula liber peste granițele naționale.

În mod ironic, evenimentele survenite după moartea sa au întărit reputația de profet a lui Polanyi. În anii 1920, la Viena, Polanyi și-a format ideile în opoziție cu fundamentalismul de piață al lui Ludwig von Mises și al studentului său, Friedrich Hayek. La zece ani după moartea lui Polanyi, lui Hayek i-a fost decernat Premiul Nobel pentru Economie și, la câțiva ani după aceea, acesta a fost lăudat ca sursă de inspirație teoretică pentru politicile economice de pe piața liberă ale lui Margaret Thatcher și Ronald Reagan. Pe scurt, ultimele patru decenii de politici fundamentaliste de piață l-au transformat pe Karl Polanyi dintr-un profet eșuat în cel mai celebrat și prescient analist al puterilor și al pericolelor pieței libere.

> Austeritatea standardului aurului și fascismul

În *Marea transformare*, Polanyi învinuiește fără echivoc pentru ascensiunea fascismului restaurarea standardului internațional al aurului, care a avut loc după Primul Război Mondial, decizie pentru care politicienii de toate tipurile, inclusiv bolșevici, au fost responsabili. Dar odată ce crizimile austerității standardului aurului au început să fie impuse oamenilor vulnerabili din punct de vedere economic din întreaga Europă, socialiștii și liberalii politici deopotrivă s-au întors împotriva acestei austerități – nu numai din cauza suprimării inexorabile a salariilor și a cheltuielilor din sectorul public, dar și din cauza anulării democrației.

Bancherii și majoritatea angajatorilor, pe de altă parte, au insistat că standardul aurului întruchipează legile economice ale naturii, iar alterarea acestor mecanisme ar

duce la catastrofa economică. Argumentele lor ar fi putut fi respinse ca pledoarii auto-interesate, dacă nu ar fi apărut justificările teoretice ale lui von Mises și Hayek pentru inacțiunea guvernamentală în fața creșterii instabilității economice și a șomajului în masă. Pentru Polanyi, von Mises și Hayek nu doar că au pledat pentru politici crude și imorale; a fost totodată complet nerealist să își imagineze că milioane de familii, dintre care majoritatea nu aveau nicio amortizare economică, s-ar adapta în mod stoic la privarea economică. El a văzut de asemenea că, atunci când oamenii muncii au votat în sprijinul asigurării accesului public, al salariilor decente și al indemnizațiilor de șomaj, aceste eforturi au fost obstrucționate în numele austerității. Consecința imediată a fost o profundă deziluzionare față de guvernarea democratică, deoarece normele standardului aurului au înșelat inexorabil suveranitatea populară.

Partidele fasciste au profitat de această deziluzie, promițând tipul de securitate pe care globalizatorii au refuzat să îl ofere. Prin urmare, pentru Polanyi „Victoria fascismului a devenit practic inevitabilă tocmai din cauza obstrucționării de către liberalii [economici] a oricărei reforme care implică planificarea, reglementarea sau controlul”. Odată ajuns la putere, Hitler a sfidat constrângerile standardului aurului. Mișcându-se rapid pentru a restabili ocuparea completă a forței de muncă, naștii au fost capabili să câștige sprijin popular și să își consolideze pe deplin dictatura.

> Fundamentalismul pieței și autoritarismul

Relevanța pentru momentul actual este izbitoare. Patruzeci de ani de fundamentalism de piață au dus la crearea unui regim de austeritate permanentă, în care guvernele, încă o dată, sunt efectiv blocate, neputând stimula nivelurilor de ocupare a forței de muncă sau proteja gospodăriile de instabilitatea pieței. Dacă un guvern ar lua măcar în considerare provocarea acestor structuri, acest fapt ar declanșa represalii imediate în calea vânzării de pe piață a datoriei suverane și a ieșirilor bruște de capital mobil. Chiar și guvernul Syriza de stânga din Grecia, ales pe o platformă anti-austeritate, a fost forțat de Comunitatea Europeană să continue politici stricte de austeritate.

Există din nou o deziluzionare pe scară largă cu privire la instituțiile democratice și la eșecul lor în a oferi scutire de austeritate permanentă. Partidele de dreapta au devenit mai puternice, prin capitalizarea acestui dispreț pentru normele și instituțiile democratice. În cele din urmă, o nouă clasă de lideri autoritari aleși a îmbrățișat modelul de „democrație illiberală”, caracterizat prin manipulare electorală, capturare judiciară, suprimarea mass-media libere și o politică a urii care desparte „oamenii” de „alții”.

Pentru a clarifica, autoritarienii de azi nu sunt la fel ca fasciștii secolului XX. Dar ar fi o prostie să găsim alinare în absența formațiunilor paramilitare cu uniforme asortate. Imitarea istorică nu este criteriul relevant pentru comparație. Polanyi a văzut că amenințarea fascistă interbelică a fost un răspuns la o criză a democrației creată de autoritatea inamovibilă a standardului aurului. Ne confruntăm încă o dată cu o criză generată de instituțiile care guvernează economia globală. La fel ca predecesorii lor, autoritarienii contemporani au intrat în vidul creat de criză și, în unele cazuri, deja au început să își persecute „dușmanii” în numele protejării „omului uitat”.

Lecția de astăzi este urgența unui proiect de reformă economică globală care ar putea distruge constrângerile de austeritate permanentă și ar anula crizele democrației impotente. Mai precis, provocarea de a crea o puternică mișcare de reformă globală este enormă. Nu este o simplă chestiune de a genera cooperarea globală necesară pentru a face față unor crize precum schimbările climatice, creșterea dramatică a numărului de refugiați la nivel mondial și o economie globală din ce în ce mai dezordonată. Dar în acest moment ar putea fi posibil să fie unită o mare parte din populația lumii în jurul unui nou acord ecologic global (în limba engleză *Green New Deal*), care ar redistribui resurse din Nordul Global spre Sudul Global, care s-ar adresa urgenței schimbărilor climatice și care ar transforma instituțiile și normele care guvernează economia mondială. Această inițiativă globală ar crea un cadru în rândul națiunilor și regiunilor supra-naționale pentru reînnoirea politicii democratice și pentru un val de reforme pentru a crea economii care să funcționeze pentru toți oamenii. ■

Adrese de corespondență:

Fred Block <fblock@ucdavis.edu>

Margaret R. Somers <peggs@umich.edu>

> Piața ca un *Statecraft*:

o lectură Polanyiană

de **Antonino Palumbo**, Universitatea Palermo, Italia și **Alan Scott**, Universitatea New England, Australia și membru al Comitetului de cercetare ISA pentru sociologia dezvoltării urbane și regionale (RC21)

Karl Polanyi în Pickering, Ontario, la sfârșitul anilor 1950. Credit: Kari Polanyi Levitt.

Cu excepția economiilor (ortodoxe), cercetătorii din științele sociale – în particular sociologii și antropologii sociali – au fost de mult de acord că piața pur competitivă nu este o condiție naturală a omenirii. De la acest consens, aceștia au pornit nenumărate acțiuni de apărare a statului suveran pentru a justifica formele extinse ale intervenției statului. Aceste eforturi au fost dublate începând cu Marea Recesiune din 2008. Ca urmări ale Marii Recesiuni, urmări care au fost conturate în termeni de criză a datoriei suveranității și adresate prin măsuri de austeritate, influențele acțiunilor statului au luat două mari forme: (i) apărarea principiilor keynesiene și evocarea intervențiilor macroeconomice îndreptate spre stimularea creșterii economice; (ii) promovarea unui raport nostalgic al statului bunăstării postbelic, sprijinind apelurile pentru măsuri redistributive îndreptate către atenuarea inegalităților sociale. Aceste răspunsuri, răspândite în rândul progresiștilor, eșuează atât din motive conceptuale, cât și normative. Acestea nu reușesc să conteste, și să perpetueze într-adevăr afirmația neoliberală, acum general acceptată, dar nejustificată, că există un compromis inevitabil între state și piețe.

> Statul, campion al pieței

Istoria socială și politică din ultimele două secole nu susține acest joc cu sumă nulă al relației dintre stat și piață. *Marea Transformare* a lui Karl Polanyi (publicată prima dată în 1944) oferă încă cel mai bun raport teoretic. Rezumând critica teoriei sociale clasice a economiei politice liberale, Polanyi susține că politicile de laissez-faire concepute pentru a crea o societate de piață au fost rezultatul unui plan politic, în timp ce presiunile sociale care susțin valurile de reglementare protectoare au fost o reacție spontană împotriva încordărilor produse de aceste politici. În realizarea pieței ca un act ce ține de statecraft, Polanyi respinge ipotezele gândirii economice politice mai radical decât o fac abordările marxiste. El consideră statul atât inițiatorul demersului de a stabili o economie de piață, cât și campionul chemat să salveze piețele de crizele

>>

ciclice pe care tind să le genereze. Departe de a fi comitetul executiv al burgheziei, statul se implică în realizarea și modificare pieței din motive autentice politice – pentru a-și consolida puterea suverană- și nu din cauza hegemoniei dobândite de ideile liberale sau neoliberales în rândul elitelor politice și tehnocratice.

Cum pot piețele ajuta statele să își consolideze puterea suverană? Răspunsul pe care îl obținem din ideile despre schimbare al lui Polanyi este că piețele au capacitatea de a le submina relațiile de cooperare care stau la baza vieții comunale, creând diverse subgrupuri care să concureze între ele. Ca atare, piețele reprezintă o alternativă cu putere redusă la forța militară și represivă. Acestea subminează coerența internă și autonomia normativă a comunităților, lăsând actorii de stat liberi să depășească opoziția socială prin încercările „de sus în jos” de a impune o voință birocratică centralizată. Bătălia împotriva autorităților feudale, organelor intermediare, asociațiilor profesionale și breslelor inițiate de statul absolutist și continuate de statele liberale au avut acest aspect ca obiectiv principal. Interesul manifestat de aparatul sovietic pentru socialismul de piață și îmbrățișarea pieței neoliberale de către Partidul Comunist Chinez reflectă această logică. Nici nu trebuie să trecem cu vederea modul în care modelul pieței a fost dislocat în mod selectiv și strategic pentru a submina acele comunități și grupuri care au rezistat activ provocărilor birocratice ale statului. Spre deosebire de Marx (și adepții săi), critica lui Polanyi asupra piețelor nu este preocupată de exploatarea și/ sau alienarea lucrătorilor, ci de rezultatele sale anormale: eroziunea capacității grupurilor de a reglementa relațiile sociale și de a menține coeziunea normativă.

> O logică colonială

În continuarea acestei acțiuni centralizatoare, autoritățile statului aplică o logică colonială atât la nivel intern (pentru a subjuga comunitățile indigene și inamicii interni), cât și la nivel internațional (pentru a impune dominația statului asupra teritoriilor și populațiilor străine). Privite istoric, aceste două activități sunt strâns legate între ele. Extinderea externă a fost principalul mijloc prin care statul a putut amortiza conflictele sociale interne crescânde, generate de reformele pieței – așa-numita „întrebare socială”. Asemănarea dintre formele de colonizare interne și externe poate fi de asemenea văzută și în relațiile de cooperare pe care autoritățile statului le stabilesc cu alți actori ai societății. La nivel intern, procesul de consolidare a statului a impus formarea de alianțe coluzive cu diverse elite sociale și economice dispuse să împărtășească atât sarcinile,

cât și beneficiile. La fel, la nivel internațional, puterile coloniale s-au bazat întotdeauna pe sprijinul unor grupuri etnice sau elite sociale conforme cu care au împărtășit prada întreprinderii coloniale. În ambele cazuri, alianțele coluzive astfel constituite au un caracter competitiv, forțând membrii lor să renegocieze periodic condițiile parteneriatului în mod autonom. Crizele economice și politice astfel au reprezentat oportunități de a transfera responsabilitatea asupra altor parteneri și de a regenera sistemul de piață, producând ciclurile de reglementare și dereglementare descrise de Polanyi.

> Reconectarea socială și politică

În lumina acestui context strategic complex și a interdependenței statelor și piețelor, accentul pe suveranitatea statului și solicitarea a mai mult stat și mai puțină piață nu sunt pur și simplu solicitări naive, ci înșelătoare. Sprijinul social pentru acțiunea statului este de fapt folosit sistematic pentru a adopta măsuri de urgență care stimulează puterea de negociere a actorilor statului în procesul de renegociere a alianței din care fac parte. În mod asemănător, se exploatează temerile față de moneda suverană implicită, față de majorarea impozitelor și de scurgerile de capital pentru a întări mâna forțelor economice monopoliste și a elitelor sociale așezate la masa negocierii. Ultimul deceniu ilustrează mișcările și contra-mișcările făcute de membrii alianței coluzive responsabile de stabilirea consensului neoliberal subminat de Marea Recesiune. Pentru a evita repetarea greșelilor anterioare, avem nevoie de soluții care merg mai departe de influențele măsurilor de bunăstare îndreptate spre protejarea săracilor. Întrebarea socială trebuie reconectată cu una politică: democratizarea atât a piețelor, cât și a guvernului. Apelul lui Polanyi la drepturile sociale și la democrația industrială a fost o recunoaștere a unei astfel de necesități. Dar o largire a democrației cu scopul de a împuternici cetățenii ar trebui acum extinsă dincolo de contextul ocupării forței de muncă pentru a include, printre altele, drepturile extinse ale consumatorilor, limitele consacrate legal privind supravegherea (atât de stat, cât și corporații), măsurile de constrângere a speculațiilor financiare și imobiliare și refocalizarea întrebărilor legate de mediu, natură și resurse naturale, departe de interesele economice restrânse privind responsabilitatea față de generațiile viitoare. Alternativa este să trăiești cu consecințele economice, politice și sociale actuale și viitoare ale unei utopii neoliberale eșuante. ■

Adrese de corespondență:

Antonino Palumbo <antonino.palumbo@unipa.it>

Alan Scott <ascott39@une.edu.au>

> Polanyi, contabilitate și „dincolo de PIB”

de **Gareth Dale**, Brunel University London, Marea Britanie

Karl Polanyi în Vienna, 1923.
Credit: Kari Polanyi Levitt.

La dezbateră lui Ludwig von Mises cu privire la problema contabilității socialiste, Karl Polanyi a făcut următoarea remarcă. „Contabilitatea este o imagine de ansamblu cantitativă a activității economice. Economia capitalistă, de exemplu, se învârtă în jurul profitului, astfel încât contabilitatea sa oferă o imagine de ansamblu a relației fiecărui element de capital cu profit. Activitatea unei armate se limitează la atingerea obiectivelor tehnice militare prin cheltuirea banilor și a bunurilor, astfel încât imaginea de ansamblu devine, într-un anumit sens, un scop în sine: permite controlul...”. Sarcina fiecărui sistem de contabilitate, continuă el, „este prin urmare aceea că el trebuie să ne ofere răspunsuri

cantitative la întrebările pe care trebuie să le punem despre activitatea economică. Caracterul acestor întrebări determină caracterul sistemului contabil care va oferi răspunsuri la acestea. Economia capitalistă, de exemplu, face din profit obiectivul său practic și astfel sistemul său contabil este însărcinat să ofere o imagine de ansamblu ce prezintă cantitativ relația fiecăruia dintre elementele sale caracteristice (diferitele elemente ale capitalului) cu imperativul rentabilității”.

În acest sens, Polanyi identifică principiul principal al contabilității economiei capitaliste: se învârtă în jurul profitului. De asemenea, el oferă exemplul contabilității

>>

unei armate („permite controlul”) ca exemplu de alt tip. Să explorăm pe scurt acest lucru, începând cu marile dezbateri contabile și transformările din perioada interbelică. Una dintre ele a fost dezbaterile de contabilitate socialistă, la care a luat parte Polanyi. Cealaltă a fost revoluția în contabilitatea veniturilor naționale. Aici, economistul instituționalist american Wesley Mitchell a fost un pionier. El a criticat teoria neoclasică ca fiind „calitativă” și a cerut o infuzie de cuantificare în economie. Economia ar trebui să fie situată pe un teren măsurabil și, prin urmare, solid.

>Nașterea contabilității naționale a veniturilor

În 1920, chiar înainte de intervenția lui Polanyi în dezbaterile contabilității socialiste, Mitchell a înființat Biroul Național de Cercetări Economice. Acesta a urmărit colectarea datelor în mod sistematic și dezvoltarea unei analize statistice riguroase a economiei în ansamblu. Mitchell a fost printre designerii conceptului modern de venit național. El a completat-o furnizând numere reale, care pretindeau să reprezinte conceptul. Făcând acest lucru, a conceput ceea ce Philip Mirowski a numit în cartea sa „Nașterea ciclului de afaceri” drept „o nouă entitate teoretică”. Această lucrare a pregătit scena pentru revoluția macroeconomică în economie: pentru *Teoria generală* a lui Keynes, dar și pentru produsul intern brut (PIB). În 1932, Congresul american a comandat lui Simon Kuznets, un student al lui Mitchell, să elaboreze un mijloc prin care să poată măsura producția națiunii. Munca lui Kuznets a condus în cele din urmă la Produsul Național Brut (PNB) și PIB. Anii 1930 au văzut, de asemenea, încercarea lui Colin Clark de a estima statistic „rata anuală de creștere a venitului real pe cap de locuitor”, precum și „Primul model dinamic care pretinde că reprezintă o întreagă economie”, publicat de Jan Tinbergen în 1936.

La început, contabilitatea națională a veniturilor a fost realizată de un vânt reformator. Dacă guvernul urma să intervină eficient pentru a ameliora suferința în anii Depresiunii, era nevoie de ajutor din partea statisticienilor. Proiectele inițiale ale lui Kuznets urmăreau să dezvolte contabilitatea națională bazată pe bunăstare, incluzând „bunuri”, dar scăzând cheltuielile în „rele”, precum armamentul. Dar preocuparea lui Kuznets și Mitchell în ceea ce privește bunăstarea a fost, după cum remarcă Marion Fourcade în *Economists and Societies*, luată deoparte atunci când au precedat cerințele planificării războiului și apoi macroeconomia keynesiană și gestionarea cererii. Kuznets însuși a lucrat la planificarea militară la Consiliul pentru producția de război folosind tehnicile naționale de contabilitate a veniturilor pe care le-a ajutat să dezvolte la Departamentul de Comerț. În același proces, cheltuielile

militare – salariile personalului și achizițiile de arme – au fost incluse în PIB, chiar și în condițiile în care plățile de ajutor social (securitate socială și prestații de șomaj) au fost excluse.

> Probleme cu PIB

În esență, PIB prezintă o anchetă a activității economice din perspectiva valorii de schimb tranzacționate legal. Recompensează „comodificarea”: cântă o melodie și PIB-ul nu crește, dar cântă aceeași melodie și solicită publicului tău să cumpere bilete, așa se întâmplă. PIB-ul exclude tranzacțiile în care niciun ban nu ajunge în mâinile celor care lucrează în gospodărie, bricolaj și muncă voluntară. Este orb de gen și clasă. Acesta neglijează distribuția veniturilor. Ca și valoarea de schimb, este de asemenea orb și în fața naturii. Tratează vânzarea resurselor naturale ca venit, fără a face o scădere proporțională pentru epuizarea resurselor. Nu ține cont de externalități.

Prin urmare, PIB-ul este o măsurătoare adecvată în mod particular a unei lumi dominate de valoarea de schimb: este o măsurătoare esențialmente capitalistă. Dar, în egală măsură, este un indice elaborat de state și folosit pentru a oferi o imagine de ansamblu asupra „economiei naționale”, cu un ochi mai ales asupra competiției geopolitice. Este un indice care reflectă natura și nevoile statelor capitaliste. Acestea sunt interesate în mod imediat de profit, ci de gestionarea societăților în interesul capitalului. Acesta este motivul pentru care formele de perspectivă statistică ale armatei, chiar și atunci când implică planificare, nu ar trebui să fie contrapuse celor ale afacerilor capitaliste.

Astăzi, dezbaterile înconjoară PIB-ul ca niciodată. O consecință a fost agenda „Dincolo de PIB”. Fie din motive de scepticism în creștere, fie de îngrijorare că, dacă creșterea PIB-ului rămâne slabă, legitimitatea performanței guvernelor va suferi, la fel și liderii politici, funcționarii publici și academicienii. Printre aceștia – Nicolas Sarkozy, Jacinda Ardern, Gus O'Donnell, Joseph Stiglitz și Amartya Sen – promovează repere alternative.

Pentru economistul politic polonian, David Yarrow, agenda „Dincolo de PIB” are potențialul de a destabiliza constituția „economiei” ca obiect unificat, centrat pe piață. Dacă s-ar întâmpla acest lucru, ar fi o dezvoltare binevenită. Cu toate acestea, PIB-ul nu definește obiectivul principal al sistemului economic. Acest obiectiv este acumularea de capital competitiv, iar principiile contabile care îl ghidează sunt cele de la nivelul firmei, nu statul. Dacă analiza de mai sus este corectă, atunci când criticile legate de creștere se concentrează exclusiv pe metoda PIB-ului în timp ce sunt vagi în ceea ce privește capitalul, apar cauze mai profunde. ■

Adresa de corespondență: Gareth Dale <Gareth.Dale@brunel.ac.uk>

> Mari transformări: marketizarea Asiei de Est

de **Jonathan D. London**, Universitatea Leiden, Olanda

Karl Polanyi. Credit: Kari Polanyi Levitt.

Extinderea la scară mondială și dezvoltarea piețelor și a relațiilor de piață se situează printre cele mai transformatoare evoluții ale vremurilor noastre. Ne putem referi la aceste procese printr-un neologism generic, neconturat – *marketizare*. Procesele accelerate de marketizare extinse la nivel global în ultimele decenii sunt profund „Polanyiene”, reflectând atât dialectica extinderii pieței și a locuinței, cât și strategiile politice deliberate de transformare socială urmărite de actorii politici de elită care intenționează să ordoneze viața socială pentru a servi intereselor specifice și scopurilor instrumentale. Acestea fiind spuse, modalitățile

prin care s-a desfășurat marketizarea, răspunsurile locale pe care le-a generat și efectele sale asupra bunăstării și inegalității au variat foarte mult de la regiune la regiune.

La nivel global, marketizarea a fost asociată cu creșterea comerțului și a investițiilor, cu industrializarea și finanțarea, cu acumularea de capital la scară largă, și responsabilă de creșteri neuniforme ale veniturilor și averii; dar și cu o inegalitate accentuată, o nesiguranță economică sistemică la scară largă, sau cu catastrofe ecologice. Toate acestea au fost permise și accelerate de triumful larg al varietăților de interese capitaliste care intenționează să facă lumea sigură pentru acumulare, cu orice preț. În întreaga lume, accelerarea marketizării a mers mână în mână cu difuzarea practicilor corupte săvârșite, ascunse sub principiul de „market friendly”. Acest lucru a dus la dezvoltarea unor regimuri de acumulare din ce în ce mai globalizate, incontestabile din punct de vedere politic, care generează bogăție, dar care, de asemenea, cresc inegalitatea prin susținerea insecurității economice și a suferințelor revocabile, chiar dacă veniturile medii și consumul cresc.

Dar este situația atât de rea? La urma urmei, prin marketizare lumea a devenit mai bogată, în special în Asia de Est, înțeleasă aici prin cele 20 de țări dintre Japonia și Indonezia. O explorare a dinamicii de marketizare și dinamică responsabilă în Asia de Est poate contribui la o analiză Polanyiană a timpurilor noastre.

> „Dubla mișcare” în Asia de Est

Printre cele mai citate statistici privind ultimele trei decenii de marketizare se numără cele care evidențiază contribuția acestora la îmbunătățirea nivelului de trai din lumea în dezvoltare, în special în Asia de Est. Potrivit Băncii Mondiale, între 1990 și 2016 ponderea populației Asiei de Est care trăiește în „sărăcie extremă” a scăzut de la peste 60% la mai puțin de 3%. Cu toate acestea, aceste cifre particulare nu includ societățile cu piețe relativ sărace și cu creșteri mai lentă din Asia de Sud-Est. De asemenea, ele se bazează pe linii de sărăcie dubios de scăzute și pe reprezentări ale progresului care servesc intereselor

dominante de promovare a pieței. Oricât de variată ar fi, tendința regională este clară. Procesele de marketizare în țările cu venituri mari, medii și cu venituri mici din Asia de Est au facilitat creșterea și nivelul de trai îmbunătățit, dar au și facilitat creșterea inegalităților și, uneori, atingerea unor niveluri șocante de exploatare. Dar marketizarea Asiei de Est reflectă, de asemenea, elemente ale unei „duble mișcări” Polanyianiene.

Un aspect deosebit de interesant al pieței mondiale contemporane este faptul că, în timp ce expansiunea sa a fost facilitată de hegemonia ideilor și a intereselor neolibérale (Dale, 2012), avansarea acesteia a fost însoțită de creșteri rapide ale magnitudinii și gamei de politici sociale în țările cu venituri medii și mici din întreaga lume. În loc de o contra-mișcare, extinderea politicilor sociale în țările cu venituri medii și mici care au participat la marketizare, reflectă răspândirea la nivel mondial și instituționalizarea societăților de piață globalizate sau a ordinilor sociale, modelate de atribute relaționale și instituționale sociale specifice fiecărei țări.

În Asia de Est, amploarea, scopul, viteza și complexitatea localizată a acestor procese au fost deosebit de impresionante, desfășurându-se pe fundalul unei dezvoltări combinate și inegale. În toată regiunea, amploarea și obiectivul sistemelor de învățământ, sănătate și protecție socială s-au extins foarte mult, la fel și cheltuielile publice și private din aceste domenii. În Coreea și Taiwan, și chiar în Thailanda, Indonezia și Filipine, expansiunea politicilor sociale a fost accelerată de stimulente electorale care recompensează elitele ce promit să extindă protecția socială. În Singapore, Hong Kong și Malaezia, țări comparativ mai bogate, statele nedemocratice au eliminat serviciile de educație, sănătate și protecție socială la o scară impresionantă, cu toate că în mod stratificat aceasta promovează inutil sărăcia. În China și Vietnam, partidele comuniste anticapitaliste nominale au instituit societăți de piață ce prezintă ideologii politice corporatiste profund autoritare care au furnizat o creștere economică rapidă și o gamă de servicii de bază pentru creșterea ponderii populațiilor lor, chiar dacă accesul la servicii peste un nivel de bază presupune un capital politic și economic. Chiar și Cambodgia, Laos și Myanmar prezintă pachete de politici sociale extinse.

> Argumentând natura dublei mișcări

Privind la nivel global, unii iau dezvoltările din Asia de Est drept dovadă a unei veritabile mișcări duble de decomodificare Polanyianiană, în care integrarea continuă a societăților asiatice industrializate târziu pe piața mondială în expansiune este însoțită de eliminarea politicilor sociale de stat care vizează protejarea populației de vicisitudinile piețelor interne și mondiale, sprijinind totodată dezvoltarea capacităților necesare pentru a concura și a obține o mobilitate ascendentă în cadrul acestora. În abordarea extinderii globale a politicii sociale, Harris și Scully afirmă că procesul de comercializare din Sudul Global a depășit de mult neoliberalismul și că, în ciuda accentului neoliberalismului pe

dezvoltarea și extinderea rolului piețelor, avansul său a ascuns „o schimbare tangibilă către decomodificarea vieții economice politice.” Într-adevăr, ILO raportează că, până în 2019, aproximativ jumătate din populația lumii beneficiază de cel puțin un beneficiu social.

Scepticii extinderii politicilor sociale din Asia de Est detectează o mișcare dublă neoliberală și chiar falsă de natură Polanyianiană, una care îi îndepărtează pe asiaticii estici de principiile universalismului și decomodificării, și îi apropie de modurile de guvernare și cetățenie de piață care izolează acumularea pieței de mecanismele democratice. Această mișcare dublă neoliberală reflectă presupunerea că bunăstarea este cel mai bine promovată și determinată în interiorul și prin intermediul pieței, până la punctul în care chiar și politicile sociale în sine promovează logica economiei de piață. Chirurgia inegalităților, comercializarea largă și stratificarea serviciilor observate în regiune oferă sprijin acestei opinii. Într-adevăr, politicile sociale de stat din regiune au devenit site-uri majore de acumulare de capital.

Ce să facem atunci din marea transformare a Asiei de Est, care a fost asociată cu îmbunătățiri semnificative, deși puternic inegale ale nivelului de trai, cu subordonarea largă a populațiilor față de societățile de piață construite și menținute pentru servirea intereselor elitei, dar și cu creșterea veniturilor și semnificative extinderi în amploarea și sfera de aplicare a politicilor sociale?

> Instituirea din cadrul ordinii sociale

Înțelegerea semnificației transformării Asiei de Est necesită o analiză a țărilor est-asiatice ca ordini sociale și, odată cu aceasta, explorări profunde ale dinamicilor social-relaționale și a atributelor instituționale. Doar în Coreea și Taiwan observăm chiar indicii ale gesturilor de reîncadrare autentică a pieței pe linia prevăzută de Polanyi. În China și Vietnam, dubla mișcare s-a produs în cadrul consolidării comenzilor de piață leniniste. În toată regiunea, politicile sociale, cum ar fi piețele, s-au dezvoltat în interior și au fost dirijate prin relații de putere predominante. Dacă există o tendință largă, aceea este că elitele din Asia de Est au instituit ordini sociale și varietăți de cetățenie de piață, caracterizate prin politici sociale slab universaliste, care extind un nivel mai mult sau mai puțin adecvat de servicii de bază, dar care realizează accesul la servicii dincolo de acele principii contingente de plată pe loc și conexiuni politice. Apoi, în Asia de Est, îmbunătățiri semnificative ale nivelului de trai, consumului de masă și ale consumerismului, precum și extinderea politicilor sociale pe fondul creșterii inegalității, nesiguranței economice susținute precum și catastrofele ecologice reprezintă într-adevăr o mare transformare, deși nu de felul pe care Polanyi l-a prevăzut sau pe care alții încă l-ar mai putea spera. ■

Adresa de corespondență: Jonathan London <j.d.london@hum.leidenuniv.nl>

> Teama de înlocuire a populației

de **Attila Meleg**, director fondator al Centrului Karl Polanyi din cadrul Universității Corvinus din Budapesta, Ungaria

Populațiile din Europa de Est sunt (din nou) în procesul de a înțelege ideile fiului lor, Karl Polanyi. După ce a scris *Marea Transformare* și a explicat de ce utopia pieței duce la necesitatea recâștigării unei „acoperiri de protecție” împotriva sistemelor de „fiecțiuni brute”, în 1945, Polanyi a susținut că introducerea unei piețe libere ar duce la un naționalism nebun în Europa de Est:

„Dacă Atlantic Charter ne-a angajat cu adevărat să restabilim piețele libere acolo unde acestea au dispărut, am putea astfel să deschidem ușa reintroducerii unui naționalism nebun în regiunile din care a dispărut.” (Polanyi, "Universal Capitalism or Regional Planning")

Chris Hann, în cea mai recentă carte a sa, *Repatrierea*, Polanyi susține, de asemenea, că motivele mai profunde ale creșterii naționalismului în Europa sunt instituțiile unei „ordini neoliberale globale”. În această lucrare scurtă susțin că schimbările demografice într-o epocă neoliberală globală au împins omenirea – și Europa, Europa de Est și (ca un caz de testare), foarte important, societățile ungare – să caute o anumită protecție împotriva unei utopii a pieței globale. Aceste societăți resping interesul capitalului de a înlocui populațiile domestice dispărute sau în retragere cu migranți deșrădăcinați din afara țărilor vecine.

> Factorii de nivel global

Era neoliberală începută la sfârșitul anilor '80 a asistat la o serie de schimbări foarte importante în procesele demografice globale, care pot face ca migrația să fie o problemă mult mai controversată decât în perioadele anterioare.

- În perioada globalizării, migrația a crescut mai rapid decât populația, în timp ce fertilitatea a fost în continuă scădere, determinând îmbătrânirea gravă a populației. Între timp, îmbunătățirea ratei mortalității a încetinit puțin în comparație cu perioadele anterioare.
- În spatele creșterii migrației se află rolul cheie jucat de mobilitatea sporită a capitalului, care a distrus și a

deșrădăcinat segmente mari de societăți la nivel global. Restructurarea economică rezultată și pierderea locurilor de muncă stabile au făcut ca viața de zi cu zi și viața familiei să fie mult mai puțin stabile, cultivând un sentiment de insecuritate.

- Dezbaterile privind migrația (bazate pe tiparele discursive de control moștenite istoric vs. încurajarea migrației) au devenit mai înverșunate datorită creșterii beneficiilor pentru bunăstare și competitivității în muncă. Aceasta este legată de următorii factori interconectați: îmbătrânirea continuă a populației globale din cauza scăderii fertilității; scăderea observabilă a ratei de participare a forței de muncă în grupe de vârstă active; o convergență minoră a salariilor în care grupurile privilegiate din Occident au înregistrat o creștere salarială mică sau deloc; și stagnarea generală a nivelurilor de redistribuire de la mijlocul anilor 1990, așa cum a explicat Böröcz într-un document din 2016 despre „Inegalitatea globală în redistribuire”.

> Factorii de nivel european

Fertilitatea scăzută din punct de vedere istoric a Europei comparativ cu media globală și îmbătrânirea continuă peste medie, precum și pierderea unor avantaje ale mortalității continentului, indică importanța crescută a factorilor demografici în a explica de ce toată Europa a devenit atât de neliniștită în ceea ce privește migrația. Este înrudită cu migrația paradoxală vs. competiția bunăstării într-o epocă neoliberală. Mobilitatea capitalului a fost foarte mare (fluxul net de investiții străine directe a fost peste nivelurile globale). Economii socialiste complexe ale Europei au fost demontate din cauza acestei mobilități, ceea ce a dus în sine la pierderea masivă de locuri de muncă și la mobilitatea masivă a populației într-un spațiu deschis, dar inegal dezvoltat. De asemenea, vedem că Europa, văzută ca regiune privilegiată în ceea ce privește bunăstarea economică pe cap de locuitor, a cunoscut o scădere în semnificația globală, în timp ce a continuat să aibă niveluri de migrație ridicate, peste nivelul global.

>>

> Factorii de nivel regional și local

Dacă analizăm fluctuația forței de muncă pe termen lung, putem observa că de la un cel mai înalt nivel – cu mult peste nivelurile globale – în anii 1980, în țările est-europene, ratele de angajare au scăzut cu mult sub nivelul european și chiar global în anii 1990 și 2000, înainte de a urca înapoi în anii 2010. Astfel, au fost două decenii pierdute, care au avut un impact major asupra acestor societăți.

Această perioadă a economiei de șoc a însemnat o destrămare și dezrădăcinare masivă. Așa cum susține Hann, acest lucru a însemnat că schimbările radicale ale nivelului macro au acționat flagrant împotriva normelor și practicilor cotidiene ale oamenilor în tranziția către „societatea de piață”. În ceea ce privește imigrația, caracteristica cheie este că întreaga regiune, inclusiv Ungaria, trimite fluxuri mari de oameni spre Occident, dar primesc doar migranți din regiunea imediată; iar legăturile ulterioare sunt rare și relativ slabe. Potrivit Națiunilor Unite, în 2015, peste 25 de milioane de oameni care s-au născut în statele mai mici din Europa de Est nu au locuit în țara lor de origine; între timp, numărul total de imigranți, în special din regiunea imediată, a depășit doar 10 milioane, ceea ce indică pierderi de populație pe scară largă.

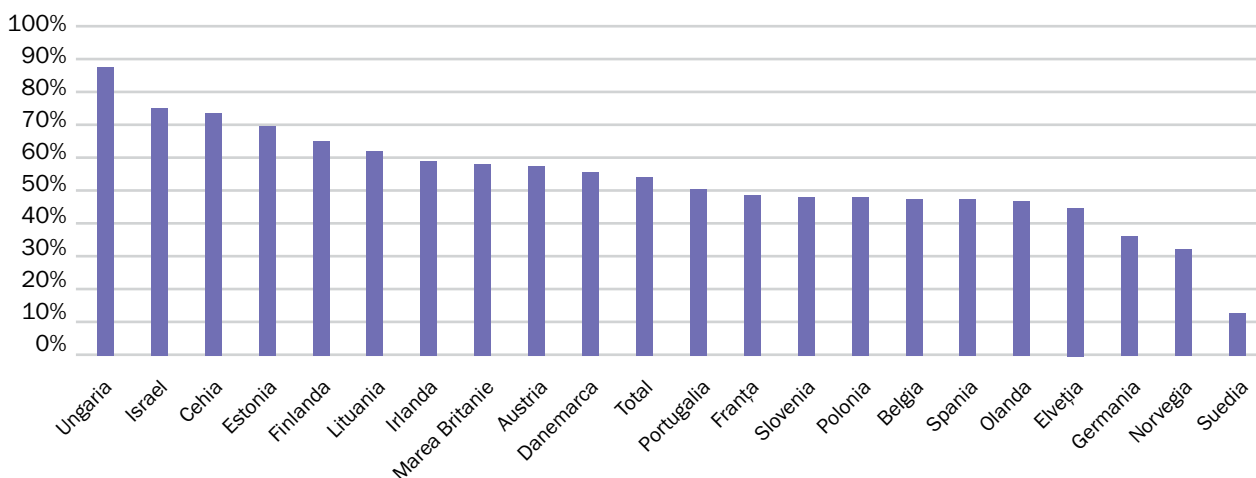
Consecințele schimbului inegal cu țările occidentale (primirea capitalului și trimiterea forței de muncă) – pierderea forței de muncă și a abilităților; o nepotrivire din ce în ce mai mare între cererea de forță de muncă și oferta de muncă; și pierderea plăților sociale și fiscale, în special în cadrul procesului general de îmbătrânire –

sunt grave din punctul de vedere al statului național și al sistemului său de asistență socială. Este posibil să se susțină că, spre deosebire de tendința globală – și într-o oarecare măsură chiar europeană de creștere a populației stabile, există o amenințare că unele țări din Europa de Est nu vor putea funcționa din punct de vedere demografic fără tensiuni uriașe în sistemele lor deja trunchiate de asistență socială. Acest lucru poate explica de ce unele populații din Europa de Est sunt atât de deschise la teama unui schimb de populație.

Putem susține că interesul afacerilor și al capitalului se află în mod clar într-un „schimb fictiv de forță de muncă migrantă”. Într-un cadru neoliberal, aceștia sunt fericiți să obțină forța de muncă și oferă regiunilor trimitătoare, la schimb, posibilitatea de a „importa” o forță de muncă la fel de abstractă. Acest lucru este respins de comunitățile locale și de unele guverne naționaliste ca fiind o opțiune catastrofică în mijlocul unei sensibilități demografice. Paradoxal și, în unele moduri tragic, această teamă este eficientă mai ales atunci când problema este recenta criză de refugiați cauzată de tensiunile și războaiele din ultimii 30 de ani de neoliberalism. Dar nu poate exista un răspuns național sau naționalist pentru astfel de tensiuni și contradicții. Doar o dublă mișcare globală poate formula un răspuns care ar putea arăta o ieșire din tensiunea actuală, în loc de apărarea mecanică și autoritară a „corpului demografic” național sau local. Mutarea din ordinul neoliberal ar putea fi singura cale de a asigura simultan demnitatea migranților și non-migranților din întreaga lume. ■

Adresa de corespondență: Attila Melegh <melegh@demografia.hu>

Permiteți venirea a puțini/ deloc imigranți din țările sărace din afara Europei, European Social Survey 2014 (înainte de așa-numita criză de refugiați)

Sursă: European Social Survey (ESS), runda 2014/2015, https://www.europeansocialsurvey.org/download.html?file=ESS7e02_2&y=2014, accesat la 15 octombrie, 2019.

> Drumul către populism

de **Chris Hann**, Institutul de Antropologie Socială Max Planck, Germania

Migranți la gara Keleti din Budapesta, Ungaria în 2015.
Credit: Chris Hann.

Perechea similară lucrării *Marea transformare* a lui Karl Polanyi, publicată o lună mai devreme în 1944 la Londra, este *Drumul către servitute* [lb. eng. *The Road to Serfdom*] a lui Friedrich Hayek. Niciuna nu poate fi clasificată ca o lucrare profesionistă de sociologie sau științe sociale. Acestea sunt cărți populare scrise de intelectuali care au ca obiectiv să ajungă la o audiență cât mai largă. Dar în timp ce cartea lui Hayek și-a atins scopul foarte rapid (mulțumită în parte unei versiuni prescurtate publicată în revista americană *Reader's Digest*), pe când textul mult mai lung a lui Polanyi a înregistrat vânzări mai scăzute. Deși ambii, Polanyi și Hayek au rădăcini în economia austriacă, ei diferă considerabil în stil și substanță. Polanyi se afundă în detaliile istoriei economiei britanice și etnografiei coloniale pentru a încheia cu argumente pentru socialismul democratic.

>>

Lucrarea lui Hayek e mai abstractă și mai pătrunzătoare. El privește doctrinele economice ale liberalismului, considerate de Polanyi a fi responsabile de catastrofele fascismului, drept cheia libertății individuale cât și a eficienței economice. Pentru Hayek, planificarea socialistă conduce la totalitarism. El recomandă piețe libere cu minimă intervenție din partea statului. Această contribuție nu explorează istoria intelectuală complexă care a precedat publicațiile din 1944, ci relevanța acestor filozofii economice contrastante pentru ceea ce a urmat, și deci pentru starea societății mondiale de astăzi, 75 de ani mai târziu.

> Ascensiunea și căderea liberalismului înglobat

Primele decenii postbelice sunt considerate de obicei a fi perioada în care economia este „re-înglobată” în societate (pentru utiliza metafora familiară din *Marea transformare*). Tensiunile „mișcării duble” polanyiene (pe de o parte, penetrarea principiului pieței, și pe de alta, „auto-apărarea” societății) sunt atenuate de principiile keynesiene ale managementului economic pentru a menține ocuparea forței de muncă la cote înalte și a consolida bunăstarea statului. Socialistul Karl Polanyi nu a fost impresionat de aceste compromisuri și nici măcar de puternica bunăstare a Scandinaviei. Nu în ultimul rând, economiile mixte ale acestei perioade și sistemul financiar negociat la Bretton-Woods au dat posibilitatea democrațiilor liberale să progreseze în aceste generații.

Aceste progrese au fost subminate de politica hidrocarburilor și de colapsul acordului de la Bretton-Woods în anii 1970. Prin anii '80, președintele Reagan și prim ministrul Thatcher (citându-l pe Hayek drept mentorul său) au atacat echilibrul pragmatic al liberalismului înglobat, proclamând în schimb virtuțile pieței libere. Dogmele neoliberale au fost diseminate global ca urmare a colapsului blocului sovietic. Cu dispariția planificării centralizate, privatizarea radicală și marketizarea au dus la dislocație extremă. Cele mai multe țări postsocialiste Est Europene au fost în cele din urmă admise în Uniunea Europeană. Noile elite ale Estului s-au alăturat elitelor vechi ale Vestului să dea uitării capitolul social al Tratatului de la Maastricht. Crearea monedei euro a asigurat aceasta, pe când dominanța principiului pieței a indus o și mai mare mobilitate a capitalului și a muncii, iar idealurile timpurii ale „Europei sociale” au fost de acum aruncate peste bord. Răspunsurile austere la criza financiară internațională care a început în 2007 au demonstrat încă o dată contradicțiile unui capitalism care pare tot mai mult deșărădăcinat.

> Piețele instituționalizate și politicile populiste

Indiferent dacă e vorba de o decizie de a economisi sau de a consuma, de a migra în căutarea unui salariu mai mare sau de a accepta cel posibil în țara de origine, viața economică se desfășoară în contexte care sunt structurate atât socio-cultural cât și instituțional. Metafora *deconectării*

nu poate fi interpretată tocmai literal: e nevoie să examinăm ce a denumit Polanyi prin „procesele instituite”. O cercetare amănunțită dezvăluie că regimul piețelor libere depinde în mod critic de state puternice care apără drepturile de proprietate și aplică în general interesele capitaliștilor. Dacă Polanyi ar scrie astăzi, probabil ar fi atent la modurile în care, chiar și puterile celor mai puternice state au fost subminate de corporațiile transnaționale, care evită cu șiretenie impozitarea și sunt răspunzătoare doar fața de proprii acționari. El ar fi șocat de modul în care regimurile neo-patrimoniale, mai ales în țara lui de baștină, Ungaria, manipulează instituțiile (cum sunt mecanismele Uniunii Europene) nu pentru planificarea pragmatică de a servi intereselor propriei populații, ci ca să cimenteze legăturile de dependență de clientelism într-un partid de guvernare aproape monopolizat.

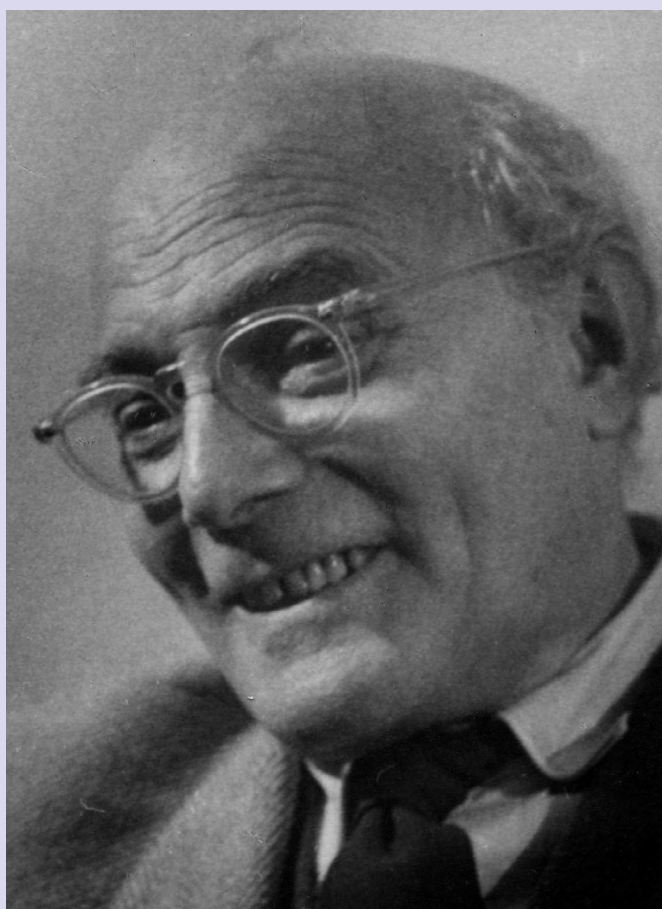
Noua instituționalizare a economiei este acompaniată de o creștere alarmantă a politicilor „populiste” în întreaga lume. Lideri precum Orbán în Ungaria sau Trump în SUA pun sub semnul întrebării minima compatibilitate dintre capitalism și democrație. În această conjunctură analiza tensiunilor mișcării duble a lui Karl Polanyi este profetică. Când o societate precum Ungaria, care a aspirat mai degrabă către experimente de succes în „socialismul integrat” de la mijlocul anilor 1960 încoace, este expusă brusc la curentul *laissez-faire* global, răspunde prin autoapărare, reafirmând valorile care par a fi amenințate în noua piață globală. În practică, aceasta a însemnat camuflarea noii diviziuni în clase prin exacerbarea sentimentului etno-național. În timp ce romii și evreii sunt familiari țapi ispășitori în țară, Bruxelles (locul neoliberalismului UE) a înlocuit Moscova (sediul vechiului sistem de planificare centralizată) drept dușmanul extern principal. Detaliile pot să difere dar conexiunea populistă este cea pe care Polanyi ar fi recunoscut-o, date fiind similitudinile cu rădăcinile fascismului european.

Marea transformare este analiza definitivă unde au condus anti-socialismul și dogmele *laissez-faire* din *Drumul către servitute*. Ambele cărți au fost retipărite de multe ori și traduse în lumea largă dar mesajul lui Polanyi nu a fost niciodată comprimat în formatul revistei *Reader's Digest*. Vânzările lui Hayek au depășit mereu vânzările lui Polanyi și continuă să o facă. Mai presus de toate, în țările anglosaxone, la 30 de ani după sfârșitul războiului rece, nevoia demonizării socialismului este un obicei greu de schimbat. Karl Polanyi oferă o alternativă comprehensivă a noțiunii simpliste că spontaneitatea pieței libere este cea mai bună garanție a libertății individuale. Cea mai importantă întrebare a timpurilor noastre este dacă criză actuală a ideologiei hayekiene poate fi rezolvată de o revigorare ulterioară a liberalismului keynesian sau dacă acesta este într-adevăr sfârșitul capitalismului. Optimistul Polanyi ar spera la a doua variantă. ■

Adresa de corespondență: Chris Hann <hann@eth.mpg.de>

> Moștenirea durabilă a lui Karl Polanyi

de **Andreas Novy**, Universitatea de Economie și Afaceri din Viena (WU), Austria

Karl Polanyi în 1964.
Credit: Kari Polanyi Levitt.

piețelor concrete în societățile de piață, în timp ce Polanyi a problematizat viabilitatea societăților de piață în general. Pentru Polanyi, lipsa coeziunii societății în societățile de piață rezultă din independența funcțională și – mai rău – supremația motivelor și intereselor economice față de preocupările sociale și interesele politice.

> Analiza spațială implicită a Polanyi

Karl Polanyi a fost un susținător puternic al mișcării cooperatiste și admirator al lui Robert Owen, un susținător timpuriu al mișcării. Mișcări anti-globalizare, economie socială și economie de solidaritate, toate aceste mișcări de masă contemporane au avut ca scop împuternicirea cetățenilor, țăranilor și lucrătorilor să își modeleze viața personală și societățile. Ei au experimentat auto-gestionarea și formele de guvernare participativă și au fost adesea motivați de o credință fermă în capacitatea oamenilor și a comunităților de a pune stăpânire pe viața lor, de a „reîncadra economia în societate”, în valori mai cooperante și nevoi și dorințe mai puțin materialiste. Prin urmare, ei au promovat democratizarea socio-economică cu obiectivele legate de punerea economiei la locul ei, precum și extinderea democrației dincolo de sfera politică. Finanțarea, producerea și activitățile de îngrijire sunt considerate ca fiind prea importante pentru a fi izolate de luarea deciziilor colective, responsabilitatea publică și co-management. Multe dintre aceste mișcări ale societății civile, cel mai recent mișcarea de tranziție și comună, au promovat inovații sociale de jos în sus. Dar deseori au fost victime ale capcanei localiste, incapabile să provoace schimbările instituționale și structurale dincolo de proiectul sau cartierul lor.

Acest lucru duce la un aspect crucial, deși neglijat, al operei lui Karl Polanyi: analiza sa spațială implicită. Critica

>>

După moartea sa în 1964, Karl Polanyi a fost cunoscut în special în antropologie, ca fiind un apărător aprig al unei înțelegeri mai contextualizate a economiei drept „organizare a traiului”. Redescoperirea sa ca om de știință socială într-o gamă largă de discipline a avut loc începând cu anii '70. În științele economice, a fost prin lucrarea lui Douglass North, care a primit Premiul Nobel pentru sublinierea importanței instituțiilor în dezvoltarea economică. Spre deosebire de Polanyi, el s-a concentrat pe piețe, proprietăți și contracte. În sociologie, Mark Granovetter a popularizat conceptul de integrare, drag lui Polanyi, dar l-a folosit pentru a investiga funcționarea

adesea citată de Polanyi asupra pieței de autoreglare nu este o respingere a tuturor tipurilor de piețe. Este o critică a apariției „Marii Piețe Unice”, o piață interconectată în care totul poate fi tranzacționat – chiar și obiecte care nu au fost produse spre vânzare. Instituția cheie care a susținut „Marea Piață Unică” până în anii 1930 a fost standardul de aur. Aceasta a făcut ca toate activitățile socio-economice de pe glob să fie comparabile și, prin urmare, să fie comercializate. Această utopie a liberalismului economic este o distopie din perspectiva lui Polanyi. Chiar înainte ca termenul „globalizare” să fie inventat la sfârșitul secolului XX, Polanyi a fost un critic feroce al „capitalismului universal”, precum și a răspândirii necontrolate a tehnologiei în „epoca mașinilor”.

> Neoliberalismul și nevoia de alternative multi-scalare

Dar abia după prăbușirea speculațiilor dotcom din 2000 și criza financiară din 2008-9, critica sa asupra consecințelor sociale și ecologice dezastruoase ale unei „economii de piață libere” planificate în mod deliberat a fost luată în considerare pentru reflecții critice cu privire la modul în care reacționează societățile contemporane la comercializarea vieții. Patru decenii de neoliberalism planificat și economizarea tuturor aspectelor vieții au condus la un corp tot mai mare de cercetări inter- și transdisciplinare. În sociologie, Michael Burawoy a aplicat conceptualizările lui Polanyi pentru a înțelege actuala transformare în bunuri comerciale a naturii, cunoașterii și a datelor. Impactul neoliberalismului asupra vieții de zi cu zi, de la diviziunea de gen a muncii la comercializarea educației și a sănătății, a fost adâncit de dominația crescândă a piețelor financiare.

Rezistența mondială împotriva neoliberalismului, academic și politic, l-a transformat pe Polanyi într-o sursă fundamentală de inspirație pentru cei interesați să înțeleagă și să schimbe o lume dominată de logica pieței. Mulți cercetători renumiți critică globalizarea neoliberală, denumită hiperglobalizare de Dani Rodrik și „mare financiarizare” de Kari Polanyi Levitt. După cum insistă Wolfgang Streeck, ordinea economică mondială contemporană amenință democrația, regimurile de bunăstare și suveranitatea națională. Alternativele ar consta în forme mai modeste de integrare economică, sporirea spațiului politicilor naționale și o reinventare a democrației.

Aceste preocupări au fost recent preluate de Conferința Organizației Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare (UNCTAD) în pledoaria pentru un nou acord global care

depășește austeritatea, reîncadrează piețele financiare și limitează puterea economică, în special puterea de capital financiar și platforme digitale. Aceasta ar putea fi cea mai importantă contribuție a economiștilor heterodoxi la sociologia economică care, de la activitatea fundamentală a lui Granovetter, au avut tendința de a neglija dinamica macroeconomică. Pe de altă parte, o perspectivă sociologică poate îmbogăți definiția lui Polanyi a economiei drept „organizarea mijloacelor de trai” prin cercetarea agenției, puterii, contextului și integrării sistemului. Aceasta ar duce la o mai bună înțelegere bazată pe economia locală ca fiind integrată, compusă din instituții specifice care nu produc un capitalism uniform, ci unul divers.

În perspectiva mea, alternativa la hiperglobalizare rezidă în consolidarea democrației într-o ordine economică mai contextualizată și mai gradată. Polanyi a subliniat importanța planificării regionale supranaționale; geografii ne reamintesc că traiul este structurat de cartiere, orașe și regiuni în aspectele sale importante. Iar economia politică insistă asupra faptului că responsabilitatea democratică, precum și securitatea socială sunt încă organizate în principal la scară națională. Guvernarea democratică, durabilă și solidară are nevoie de multiple perspective.

În cele din urmă, și la nivelul cel mai de bază, moștenirea lui Polanyi rezidă în inspirația sa pentru o alternativă civilizațională a societății actuale de piață, cu piața, proprietatea și concurența ca instituții cheie. Pentru Polanyi, dialectica îmbunătățirii economiei la nivel local și a securității socioculturale, însoțește societățile de piață capitaliste. Pe termen lung, civilizațiile care se concentrează exclusiv pe îmbunătățirea economică se vor prăbuși, așa cum s-a prăbușit civilizația liberală în anii '30. Catastrofele ecologice în creștere provocate de depășirea granițelor planetare conferă acestor reflecții o nouă prioritate. Granițele biofizice se traduc în granițe ale societății, care separă proprietarii bogați în resurse de cei care nu au, Nordul Globului de Sudul Globului. Pe măsură ce excluziunea și inegalitatea cresc, autoritarismul și politica culturală reacționară s-ar putea răspândi. Dar combaterea excluziunii și inegalității ar putea, de asemenea, să întărească contra-mișcările care vizează restabilirea sentimentului de apartenență, securitate și locuință și conservarea unui climat viabil. În urma lui Polanyi, libertatea și responsabilitatea individuală permit alternative de viitor posibile, împiedicând orice predicție deterministă. ■

Adresa de corespondență: Andreas Novy <Andreas.Novy@wu.ac.at>

> Ann Barden Denis:

în semn de recunoștință

de **Linda Christiansen-Ruffman**, Universitatea Saint Mary, **Angela Miles**, Universitatea din Toronto și **Marilyn Porter**, Universitatea Memorial, Canada

Ann Barden Denis. Credit: USC Canada.

La data de 5 februarie 2019, Ann Barden Denis a decedat brusc, în urma unui stop cardiac. Avea doar 73 de ani. Ann și-a dedicat o mare parte din viață sociologiei, studiilor interdisciplinare, egalității în societate și relațiilor sociale dincolo de diferențe, bazate pe respect. Ea lasă în urmă mulți colegi, studenți, prieteni și mentori îndurerați, cărora le lipsesc prezența ei calmă și grijulie, precum și abilitățile sale de colaborare, cele analitice și executive, cunoștințele și siguranța sa.

Recent Ann a început să își folosească cel de-al doilea nume, Barden, pentru a-și onora puternicele rădăcini familiale pe linie maternă. A apreciat foarte mult înțelepciunea și sfaturile practice pe care bunica și mama ei i le-au transmis din experiențele lor în familii mari, patriarhale, francez-canadiene. De la aceste femei, Ann a aflat importanța educației și a intrării în câmpul forței de muncă pentru afirmarea independenței sale ca femeie într-o lume a bărbaților. Înțelegerea modului în care aceste probleme sunt legate de puterea individuală și socială i-a conferit lui Ann putere și încredere în rolurile ei de lider atât în plan personal, cât și sociologic. De asemenea, a ajutat-o să

se dezvolte și să se transforme ca feministă, de-a lungul carierei sale. Deși acest text se concentrează pe prezența publică a lui Ann și pe contribuțiile sale în spațiul academic și în activism, ea a dus, de asemenea, o viață angajată social plină de empatie, rămânând totuși mereu independentă ca femeie.

Pierderea lui Ann secătuiește multe organizații care au fost susținute și formate ori revitalizate prin munca ei. Ea a adus extraordinare contribuții administrative și academice către *Asociația Canadiană de Sociologie și Antropologie* (CSAA, acum CSA) și către *Grupul de Cercetare Sociologică Feministă* al acesteia; către *Asociația Internațională de Sociologie* (ISA) și către două dintre comitetele ISA de cercetare, RC05 (pe atunci *Relații Etnice, Rasiale și Minoritare*, acum *Rasism, Naționalism, Etnicitate și Populații Indigene*) și RC32 (pe atunci *Femei în Societate*, acum *Femei, Gen și Societate*); și către *Institutul Canadian de Cercetare pentru Promovarea Femeilor* (CRIA-ICREF), mai ales în ultimi ani. În fiecare dintre aceste comitete și asociații, cât și în cadrul universității sale bilingve din Ottawa, Ann a lucrat neîncetat în poziții importante de conducere (adesea în calitate de

președintă), precum și în poziții mai puțin eminente, pentru a asigura eficiența lor organizațională și relevanța lor socială, academică și practică continuă. De asemenea, ea a lucrat pentru protejarea și promovarea unor principii de bază, precum justiția socială, deschiderea, accesul și incluziunea atât la nivel individual, cât și în mod integrat. Mai mult de atât, și-a folosit abilitățile de scriitoare și editoare pentru a contribui la scrierea cărților, revistelor, edițiilor speciale, fișelor informative și a buletinelor informative. De-a lungul timpului, ea a făcut recomandări consiliilor jurnalelor conexe și către Canada's Aid to Scholarly Publication (în limba română *Programul Canadian de Ajutor pentru Publicațiile Academice*). Sociologia canadiană și internațională și relațiile de cercetare feministă intersecțională au beneficiat mult de conducerea feministă și de strălucirea ei administrativă.

Ann a fost, de asemenea, o membră de lungă durată a ACSALF, echivalentul francofon din Canada pentru CSAA, membră a *Asociației Canadiană de Studii Etnice* (CESA-SCEE) și a fost membră începând cu prima întâlnire oficială a organizației *Femei și Studii de Gen și Studii Feministe* (WGSRF). Ea a avut o prezență puternică atât în comunitățile sociologice francofone, cât și anglofone și a păstrat pronunția francofonă a prenumelui său, „Denis”. Insistența ei asupra literei „silențioase” din numele ei i-a permis să semnaleze problemele legate de limbajul francofon și de egalitatea etnică încă de la începutul carierei sale în Canada în rândul sociologilor anglofoni. Ulterior ea s-a alăturat colegilor din Quebec și altor colegi canadieni la întâlnirile francofoniei, susținând activ limba și cultura franceză la nivel internațional.

În 2011, Ann a co-înțiat *Sesiuni Interdisciplinare Feministe* la *Congresul Canadian Anual de Științe Umane și Sociale* (CHSS) și din 2013 a co-prezidat *Clusterul Feminist* al CSA. În co-organizarea și administrarea în mare parte a ambelor programe interrelaționate, ea a tradus personal documente ale grupului în franceză, pentru a facilita participarea francofonă și sesiunile bilingve. Ca urmare a activității sale dedicate și susținute, o atenție semnificativă a fost și continuă să fie acordată bilingvismului din CSA și CHSS.

Abordarea administrativ-feministă informată și holistică a lui Ann a contribuit la supraviețuirea CRIAW-ICREF, fondată în 1976, pentru a face studiile privind femeile mai accesibile pentru femei, în scopuri de advocacy. Din 2009 până în 2015, Ann a fost membră a consiliului de administrație și a preluat funcțiile prezidențiale (vicepreședinte, președinte și fost președinte) într-o perioadă în care CRIAW și alte organizații feministe au fost amenințate cu dispariția. În această epocă pedepsitoare a reducerilor financiare guvernamentale, Ann a contribuit cu ceea ce era necesar pentru a reconstrui viabilitatea organizațională a CRIAW, inclusiv restabilirea comitetelor sale de voluntariat cu prezența sa activă. Interesele sale globale și abilitățile administrative au determinat-o să înțeleagă cerințele necesare astfel încât CRIAW să își recapete acreditările în cadrul Statutului Națiunilor Unite (ONU). În calitate de reprezentant al CRIAW la ONU, ea a preluat roluri importante în cadrul întâlnirilor femeilor la nivelul ONU și a contribuit în calitate de organizatoare, prezentatoare și îndrumătoare, asigurând totodată și comunicarea cu canadienii în privința problemelor ridicate în cadrul ONU.

Un exemplu al sensibilității lui Ann și al abilităților sale multifacetate a avut loc la ISA în 1994. După o pre-conferință RC32 într-un alt oraș, grupul nostru a ajuns la *check-in*-ul de la reședința autonomă a grupului nostru din cadrul ISA. Cei care se ocupau de cazarea noastră au omis să îl includă pe unul din membrii noștri, un cercetător senior asiatic. În mijlocul discuțiilor de protest cu privire la divizarea grupului nostru, Ann a evaluat toate perspectivele. Ea a calmat situația și a preluat conducerea în implementarea a ceea ce s-a dovedit a fi o strategie profitabilă pentru toate cele trei părți implicate. A doua zi dimineață, ea a amenajat spațiul nostru rezidențial pentru a-l acomoda pe membrul grupului ce a fost exclus și i-a convins pe cei responsabili de cazare să fie de acord cu această soluție. Planul ei ne-a permis să vizităm complexul protejat și păzit de „locuințe speciale” pentru participanții care nu erau albi unde se afla colegul nostru. Am fost îngroziți de acest rasism, cum au fost și alți membri ISA și alte persoane cu putere de decizie. Acțiunile lui Ann în cadrul acestui incident critic au fost vitale pentru a ajuta ISA să devină mai egalitară și cu adevărat internațională.

Desigur, Ann a fost, de asemenea, o cercetătoare exemplară și a lăsat o moștenire rafinată, cea a scrisului ei savant. Teza sa de doctorat, *The Changing Role of Student in Relation with the Government of British Universities (1935-1968)*, prevestește imaginarea ei sociologică în fundamentarea cercetărilor sale în realitate biografică și în structurile istorice ale puterii. Activitatea ei academică ulterioară a fost în principal canadiană și a vizat educația, munca femeilor, forța de muncă, internetul, femeile, clasa și etnia. Cercetările ei au devenit mai comparative după conferința ISA din 1986 în India și perioadele sabatice în zona anglofonă din Caraibe, în special Barbados. Ea a condus o echipă internațională de cercetare cu tema *(In)equality, Identity and Internet Use by Minorities in a Globalizing World: Young People's Internet Use in Barbados and Francophone Ontario*.

În calitate de vicepreședinte ISA pentru cercetare (2002-2006), Ann a organizat o conferință a Comitetului de Cercetare. După re-alegerea sa în cadrul executivului ISA, ea a co-editat volumele *The ISA Handbook in Contemporary Sociology: Conflict, Competition, Cooperation* și *The Shape of Sociology for the 21st Century: Tradition and Renewal*. Pe lângă aceste inițiative, Ann a preluat asupra sa gestionarea de aspecte atât imediate, cât pe termen lung ale ISA, precum și probleme persistente, cum ar fi practicile nedemocratice și lipsa diversității lingvistice și geografice în unele comitete de cercetare.

Sunt inestimabile contribuțiile de bază ale lui Ann cu privire la diversele practici și dezvoltări ale sociologiei canadiene și internaționale, în special când vine vorba de studii intersecționale feministe și etnice. ■

Ea ne lipsește, o păstrăm în amintire și o apreciez.

Adrese de corespondență:
Linda Christiansen-Ruffman <ruffman@smu.ca>
Angela Miles <angela.miles@utoronto.ca>
Marilyn Porter <mporter2008@gmail.com>

> Migrația - în mișcare

de **Karin Scherschel**, Universitatea de Științe Aplicate RheinMain, Germania

Credit: Nick Youngson
(Creative Commons 3).

Dinamicile migrației și refugierii sunt, pur și simplu, rezultatul unei distribuții globale inechitabile a drepturilor sociale, economice, culturale și politice. Nu am reflecta și nu am discuta despre migrație dacă lumea modernă, globalizată, nu ar fi fost împărțită prin granițe în state națiuni. Ordinea politică a lumii moderne este determinată de structurile naționale și supranaționale care pretind dreptul de a decide asupra cetățeniei și a teritoriului. Măsurile din ce în ce mai restrictive privind controlul proceselor migratorii, în special fluxul solicitanților de azil, au fost o caracteristică remarcabilă a migrației, de exemplu de-a lungul frontierelor Europei sau ale Statelor Unite, doar pentru a da două exemple populare și mult discutate.

Cetățenia este pe de o parte, un concept al timpurilor moderne, dar este pe de altă parte și un mecanism exclusiv și automat, dar și un motor al inegalității sociale. Oamenii trebuie să treacă granițele pentru a studia, pentru a lucra sau pentru a găsi condiții mai bune pentru traiul lor din cauza condițiilor de viață inacceptabile. Cu toate acestea, migrația este un fenomen vechi: oamenii migrează încă de la începutul istoriei umane. Gerda Heck ne amintește în reflecțiile sale în „Imaginațiile europene și realitățile din mobilitatea africană” despre o istorie a migrației îndelung uitată. Continentul african a fost un „refugiu sigur” pentru mii de refugiați și migranți economici din Europa care căutau refugiu și /sau o viață mai bună în secolele al XIX-lea și al XX-lea.

În prezent, globalizarea este o forță motrice fundamentală a migrației și a refugiaților; această forță puternică a redus efectele distanței spațiale. Acum, numărul de țări și de persoane care sunt incluse în procesele migratorii este mult mai mare decât în orice moment precedent din istorie.

Politicile anterioare și contemporane privind imigrația joacă un rol important în fluxurile de migrație. Relația dintre creșterea fluxurilor transnaționale de capital, bunuri, informații și oameni este un alt aspect. Procesul migratoriu internațional se bazează pe o interacțiune între mai mulți factori și este imposibil de identificat un model principal de mișcare. Procesul migrator poate fi cauzat de factori economici, politici, culturali sau de mediu. De exemplu, Înaltul Comisar al Națiunilor Unite pentru Refugiați prevede că schimbările climatice vor declanșa mișcări enorme de refugiați în următorii câțiva ani. De asemenea, acapararea terenurilor a devenit un motiv major pentru deplasări multiple.

Migrația nu poate fi privită ca un fenomen izolat; mai degrabă, ar trebui privită ca o relație întrețesută de factorii de mai sus. Migrația internațională nu este un proces în care oamenii migrează dintr-o țară în alta; mai degrabă procesul de migrație trebuie privit ca un fenomen de durată, depășind limitările (granițele) spațiale și temporale. Carlos Sandoval reflectă asupra momentelor sociale ale acestor mișcări de migrație în contribuția sa, „Caravana central-americană: un exod al secolului XXI”. Această caravană este motivată de o serie de factori: rata sărăciei, costurile în creștere ale energiei electrice, gaze naturale și benzină, care declanșează exodul colectiv de oameni din Honduras sau El Salvador. Caravana nu numai că oferă protecție împotriva violenței precum răpirea sau sustragerea, dar arată momentele colective ale migrației în același timp.

Globalizarea a dus la o trecere mai ușoară a frontierelor și la consolidarea relațiilor economice. Restructurarea globală a capitalismului duce la o cerere mare de forță de muncă imigrantă. Munca prestată de migranți joacă un rol important în economiile naționale ale țărilor primitoare. După cum arată Bediz Yilmaz pentru Turcia, această muncă este adesea informală. 3,6 milioane de sirieni care au scăpat de război trăiesc acum în Turcia. Exploatarea lucrătorilor sirieni este un fenomen răspândit tolerat de autoritățile turce. Contribuția lui Yilmaz, „Refugiați ca forță de muncă lipsită de libertate: note din Turcia”, discută condițiile de exploatare a muncii necorespunzătoare.

Observăm o expansiune și o continuare a migrației internaționale peste limitele temporale și spațiale. Mulți migranți reușesc acum să trăiască în două sau mai multe societăți: țara de origine și țările gazdă. Migranții

transnaționali creează un spațiu comun sau un câmp de reprezentări simbolice și colective dincolo de statul național. Diversitatea este unul dintre aspectele majore ale mișcărilor moderne de migrație. Există o gamă largă de tipuri de migranți: solicitanți de azil, refugiați, migranți fără documente și migranți de muncă (care includ elite intelectuale sau de afaceri, precum și lucrători casnici).

Fluxurile de migrație contemporane au devenit semnificative la nivel global datorită îmbunătățirii facilităților de călătorie și comunicare. Putem comunica peste granițe și deschidem spații transnaționale de comunicare. Recent am vizitat Vercana, un loc frumos din Italia. Acolo am vorbit cu un prieten care a crescut în Yemen și s-a întors timp de trei săptămâni chiar la momentul greve de rachete de pe Aden. Ea și-a vizitat familia și a scris despre foamete și despre oamenii care au fost uciși. A relatat despre sunetul rachetelor care cădeau. Noile tehnologii de informare și comunicare fac posibilă experiența *contemporaneității* celor *non-contemporane*. Putem experimenta consecințele sociale ale nedreptății, războiului și persecuției așa cum se întâmplă în timp real. Mass-media promovează nu numai răspândirea nedreptății, ci și intensificarea condițiilor de viață mai bune, a rutelor de migrație și a drepturilor democratice.

După cum a spus celebrul sociolog Zygmunt Bauman: „bogățiile sunt globale, mizeria este locală”. Depinde de bani, cetățenie sau sex, dacă oamenii au dreptul și oportunitățile de a migra.

Observăm fără îndoială dinamici ambivalente între facilitarea mișcării și oprirea ermetică a acesteia la nivel mondial. Politica agresivă a lui Donald Trump pentru construirea unui zid între Statele Unite și Mexic și crearea și implementarea unei Europe fortăreță sunt exemple populare. Simultan observăm ascensiunea mișcărilor de dreapta și un nou naționalism agresiv, precum și acte de solidaritate. Răspândirea globală a ideilor bazate pe drepturile omului duce la mișcări împotriva politicilor restrictive. Sarah Schilliger ne spune în contribuția sa intitulată „Anularea frontierelor în Orașe ale Solidarității” despre conceptul de Orașe de Solidaritate. Spațiul politic al orașului a devenit un domeniu de democratizare a vieții urbane. Conceptul de cetățenie va fi privit nu ca un statut, ci ca un proces care include negocierea privind apartenența și accesul la drepturi.

Gândirea despre migrație presupune a reflecta asupra relativității frontierelor, a criteriilor de apartenență și a dreptului la exercitarea drepturilor și a exercitării drepturilor într-o lume modernă inegală și globalizată. ■

Adresa de corespondență: Karin Scherschel <Karin.Scherschel@hs-rm.de>

> Imaginații europene

și realitățile mobilității africane

de **Gerda Heck**, Universitatea Americană din Cairo, Egipt

In timpul unui summit al liderilor africani găzduit de cancelarul german Angela Merkel la Berlin în octombrie 2018, aceasta a introdus un nou fond de dezvoltare de 1 miliard de euro pentru a combate șomajul în Africa, o problemă pe care o vede ca stimulând „migrația în masă” din Africa în Europa. Acest lucru indică două mituri care încă domină discursul european privind migrația africană: Că majoritatea africanilor care migrează în străinătate sunt săraci, fără educație sau semi-calificați și că Africa este un continent de exod în masă. Europa pare să sufere de ignoranța istorică în ceea ce privește propria emigrare pe continentul african, precum și moștenirea sa colonială. Și totuși această moștenire colonială și relațiile complicate pe care le au cu țările africane au un impact dominant asupra politicilor de migrație euro-africane și asupra discursului din jurul lor.

O privire istorică în migrația euro-africană dezvăluie o istorie neglijată. Pe parcursul mai multor perioade din ultimele două secole, continentul african a fost un „refugiu sigur” pentru mii de refugiați și migranți economici din Europa care căutau refugiu și /sau o viață mai bună pe continent. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, evreii ruși au fugit din pogromurile antisemite în Egipt, în timp ce muncitorii greci și italieni au căutat muncă în construcția Canalului Suez. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, peste 40.000 de refugiați din Polonia, Grecia și Iugoslavia au căutat adăpost în taberele de refugiați din Egipt, Palestina și Siria. Alții au plecat în Tanzania, Kenya și Uganda.

> Controlul migrației europene

Controlul circulației maselor la nivel mondial a devenit una dintre cele mai predominante probleme politice ale începutului secolului XXI. Ca răspuns la sosirea a aproape 800.000 de refugiați în vara și toamna 2015, în noiembrie 2015, Uniunea Europeană a înființat „Fondul de încredere de urgență al UE pentru Africa” (EUTF pentru Africa)

alocând 3,4 miliarde de euro pentru a combate „cauzele principale ale migrației neregulate” (Comisia Europeană 2017). Liderii UE au început să lucreze intens cu țările din toată Africa, legând ajutorul pentru dezvoltare de disponibilitatea țărilor de a accepta repatriații din Europa și a oferi asistență urgentă în schimbul angajamentelor de a limita mișcările migratorii.

Nu este nimic nou. Încă de la sfârșitul anilor '80, UE a dezvoltat o serie de instrumente și activități pentru a-și înăspri politicile de viză și imigrare. În consecință, lista țărilor ai căror cetățeni necesită viză pentru a intra în spațiul Schengen a fost aprobată pe baza criteriilor posibilelor riscuri de imigrare neregulată din aceste state. În prezent, cele mai mari rate de respingere la nivel global se găsesc în unele țări africane. Între 2014-2017, 45% din cererile de viză în ambasada Germaniei din Yaoundé, Camerun au fost refuzate.

Mai mult, controlul frontierelor și al mobilității migranților a fost o problemă de negocieri între UE și țările vecine din Africa încă de la începutul anilor 2000. Din 2004, au existat mai multe acorduri între Libia și Italia pentru a stopa migrația din Libia, ceea ce a dus, de exemplu, la deportarea persoanelor care soseau pe insula italiană Lampedusa înapoi în Libia, unde au fost reținute în lagăre extrateritoriale. În 2008, premierul italian Silvio Berlusconi a încheiat un „acord de prietenie, parteneriat și cooperare” cu Muammar Gaddafi. De ani buni, Libia a cerut plăți de reparații în valoare de miliarde pentru crimele coloniale din Italia. Italia a promis acum construcția, precum și finanțarea unei autostrăzi costiere Libiene, plătind 250 de milioane de dolari anual pe o perioadă de 20 de ani. În 2011, odată cu revoluția și din cauza intervenției NATO de partea mișcării rebele libiene, Gaddafi a încheiat cooperarea cu Italia și, la rândul său, a căutat să utilizeze migrația ca armă împotriva UE, cu unitățile de poliție ce-i erau încă fidele lui, forțând pe mulți migranți care nu au vrut niciodată să călătorească în Europa pe bărci.

„Europa pare să sufere de ignoranța istorică în ceea ce privește propria emigrare pe continentul african”

În urma primăverii Arabe din aprilie 2012, Italia și Libia au convenit să-și repornească colaborarea pentru controlul migrației. La 2 februarie 2017, Italia a fost din nou de acord să colaboreze cu forțele de control militare și de frontieră ale Libiei „pentru a stopa aflusul de migranți ilegali”, împiedicând astfel migranții – precum și refugiații – să ajungă în Europa. De atunci, guvernul italian și UE au oferit Paza de Coastă libiene bărci, instruire și alte ajutoare ca să patruleze marea și să împiedice refugiații și migranții care încearcă să navigheze în Europa, iar aproape 38.000 de persoane au fost interceptate de Paza de Coasta libiană și duși înapoi în centrele de detenție din Libia.

Deja în 2015, o rețea generală de acorduri între Europa și țările africane cu privire la „gestionarea migrației, acorduri de readmisie și controale de frontieră, care sunt strâns legate de ajutorul pentru dezvoltare și de angajamentul pentru mai multe alocări de viză” au acoperit treptat Africa de Nord, de Vest și de Est. Odată cu EUTF pentru Africa, schimbarea orientării către activitățile de pe continentul african este însoțită de un nou discurs care sugerează că „răul” mișcărilor transfrontaliere nereglementate poate fi atacat la rădăcinile sale. 63% din fondurile EUTF sunt alocate pentru proiecte de dezvoltare, 22% pentru proiecte axate pe gestionarea migrației și 14% pentru măsuri de securitate și de consolidare a păcii. Astfel, cea mai mare parte a finanțării EUTF se adresează organizațiilor naționale europene. Pentru Germania, unul dintre partenerii care implementează EUTF este GIZ, care, de exemplu, în Africa de Est, este responsabil pentru programul „O mai bună gestionare a migrației”. Organizația a fost extrem de criticată de diverse organizații pentru drepturile omului pentru colaborarea cu foști conducători de război din Sudan.

> Realități africane

Efectele EUTF pentru continentul african încă trebuie să fie cercetate. Însă modalitățile prin care UE încearcă să țină presiune asupra guvernelor africane pentru a-și păzi avanposturile de frontieră și pentru a accepta deportații returnați pot fi văzute ca un alt capitol dintr-o lungă istorie de traiectorii simultan întretesute și inegale între cele două continente, produse de inegalitățile de putere, de dominația colonială, exploatare și rasism. În același timp, guvernele africane nu sunt doar victime pasive ale eforturilor de

externalizare ale Europei, deoarece aceste reglementări sunt negociate în mod flexibil. Mai mult, știm din ani de cercetare că mișcările de migrație nu pot fi oprite cu ușurință prin controlul la frontieră.

De fapt, Asmita Parshotam (2018) arată că Africa este cea mai puțin migrantă regiune din lume, iar majoritatea migranților internaționali din Africa rămân pe continent. În 2017, 19,4 milioane de migranți internaționali africani, plus 5 milioane de migranți internaționali din afara Africii au locuit pe continent. Potrivit UNHCR, țări precum Camerun, Ciad, RDC, Etiopia, Kenya, Sudan și Uganda au găzduit o treime din refugiați la nivel global (4,9 milioane de refugiați). Deși numărul de migranți africani care trăiesc în afara continentului a crescut de la 6,9 milioane în 1990 la 16,9 milioane în 2017, aceste statistici nu se corelează cu imaginile prezentate în media europeană a migranților care ajung pe țărmurile Europene.

În plus, nu toți acești migranți trăiesc în Europa. De exemplu, mai mult de 80% din lucrătorii migranți egipteni sunt angajați în țările din Golf, cum ar fi Arabia Saudită, Iordania și Kuweit. Și mai multe legături migratorii au apărut recent între Africa, America Latină, Asia și statele din Golf. În ultimii 30 de ani, comunități de migranți africani au apărut și în Guangzhou, Hong Kong, Dubai și Istanbul. Aceste rețele de migranți sunt puternic conectate cu mobilitatea ridicată a comercianților africani, care circulă înainte și înapoi între continente. Deși Europa nu este irelevantă, cu siguranță nu merită locul central pe care îl ocupă în discursurile populare și activitatea academică care încadrează mobilitățile africane. Într-adevăr, Europa a investit pe larg în cercetarea domeniului pentru a guverna mișcările migrației africane, nu numai la granițele Europei, ci și pe continentul însuși. Ca răspuns la aceasta, filosoful Achille Mbembe a susținut recent un continent african fără frontiere. Ca răspuns la încercările generale de control al migrației din Africa de către Europa, el susține faptul că următoarea fază a decolonizării Africii ar trebui să implice acordarea de mobilitate tuturor oamenilor săi și modificarea condițiilor de apartenență la un ansamblu politic și cultural care nu se limitează la statul național. ■

Adresa de corepondență: Gerda Heck <gerda.heck@aucegypt.edu>

> Caravana central-americană: un exod al secolului XXI*

de **Carlos Sandoval**, Universitatea din Costa Rica, Costa Rica

Migranții traversând podul de la granița dintre Guatemala și Mexic în 2018.
Photo: boitchy/flickr. Unele drepturi sunt rezervate.

Din octombrie 2018, o atenție internațională sporită a fost acordată migrației colective a cetățenilor din țările central-americe, în special din Honduras și El Salvador. Această așa-numită „caravană” a migranților s-a deplasat mai întâi prin Guatemala și apoi prin Mexic, iar mulți au așteptat, cu speranță, în iunie 2019, la Tijuana, la granița dintre Statele Unite ale Americii și Mexic.

> Caravană sau exod?

Un prim element al acestei situații care ar merita discutat este însuși termenul de „caravană”. Cel puțin în utilizarea comună în limba spaniolă și, eventual, în alte limbi, cuvântul „caravană” nu este neapărat asociat cu o plecare forțată, periculoasă sau riscantă. „Exodul” este un concept cu o istorie îndelungată, asociat în special textelor biblice, care ar putea fi aplicat în cazul Americii Centrale, deoarece indică natura forțată a migrației. Astăzi, în America Centrală, a migra nu este o opțiune – este obligatoriu. Un al doilea punct de luat în considerare este în ce măsură ne confruntăm de fapt cu o creștere a migrației din Honduras. Datele recensământului american ne permit să punem acest fenomen în perspectivă. Dacă este să comparăm numărul cetățenilor din țările central-

americane înregistrat la recensămintele din anii 2000 și 2010, se poate observa că acesta a crescut cu 136% în 10 ani. Populația migrantă din Honduras a crescut cu 191%; cea din Guatemala cu 180%; iar cea din Salvador cu 151%. Ceea ce este nou nu este numărul celor care sunt obligați să migreze, ci decizia de a părăsi colectiv țara de origine.

> Ce explică migrația colectivă din Honduras

Ceea ce este nou nu este numărul de persoane care migrează, ci faptul că este o migrație colectivă. Aceste mișcări colective ar putea fi motivate atât de factori tranzitorii, cât și de factori structurali. Creșterea costului la energie electrică, la gaze naturale și la benzină, precum și la diverse produse alimentare se numără printre factorii care declanșează migrația.

Părăsirea în grup diminuează cel puțin pericolul de răpire și extorcare. Oamenii din țările Americii Centrale, cu excepția celor din Costa Rica, au nevoie de viză pentru a intra în Mexic. Acest lucru obligă migranții să intre în Mexic prin puncte de frontieră neautorizate, ceea ce îi lasă vulnerabili în fața rețelilor tratamente atât din partea celor din crima organizată, cât și a autorităților de poliție mexicane. În contextul creșterii nivelului de utilizare a rețelilor

>>

de socializare, mulți oameni își fac cunoștințe/contacte noi și, dacă își vor începe călătoria cu autobuzul de noapte, are mai mult sens să o facă împreună.

Lipsa unui loc de muncă demn se numără cu siguranță printre factorii motivați despre care s-ar putea spune că au o natură mai degrabă structurală. Rata sărăciei în rândul populației totale este calculată a fi de 64,3%, iar acest lucru creează condiții structurale violente, cărora cu greu le poți face față și care sunt foarte greu de gestionat, în special de tinerii care reprezintă majoritatea tăcută a celor care își abandonează țara în fiecare seară.

În termeni politici, fără îndoială, lovitură de stat din Honduras a lăsat structura socială și mai fragilă. În iunie 2019 va fi a zecea aniversare a loviturii de stat, iar în noiembrie 2017, Juan Orlando Hernández a fost reales într-un context plin de proteste, îndoială și reclamații de fraudă electorală. Hernández a reușit să modifice constituția, permițând realegerea sa; în mod ironic, opoziția la posibilitatea de a fi reales a fost unul dintre factorii care au stat la baza loviturii de stat din 2009.

O a treia combinație de factori este cea de la nivel social. În Honduras există un grad foarte ridicat al criminalității cu violență. În 2016, San Pedro Sula a fost cel mai violent oraș din lume după Caracas, cu o rată de omucideri de 111 la 100.000 de locuitori.

> Rute și primire

Majoritatea celor care s-au alăturat marșului spre nord au optat pentru cele mai lungi rute către frontiera dintre Statele Unite ale Americii și Mexic. Această decizie a făcut călătoria și mai extenuantă și a fost probabil motivată de dorința de a evita ruta de-a lungul Golfului Mexic, unde există o prezență evidentă a crimei organizate și, prin urmare, a extorcării și a morții. Există o distanță de 2.700 de kilometri între San Pedro Sula, Honduras și Tamaulipas, Mexic (pe coasta Golfului). Cu toate acestea, majoritatea migranților aleg să călătorească spre Tijuana, pe partea Mexicului dinspre Oceanul Pacific, respectiv o distanță de aproximativ 4.348 de kilometri.

În prezent, autoritățile de imigrare solicită ca persoanele care sosesc la frontieră ca parte a așa-numitei „caravane” să-și înregistreze numele pe o listă controlată de autoritățile mexicane. Această listă permite migranților să solicite azil în Statele Unite ale Americii.

Guvernul american aprobă aproximativ 10% din cererile de azil pe care le primește, iar Înalta Comisie a ONU pentru Refugiați (UNHCR) nu pare să exercite șefia în această situație. Statele Unite ale Americii furnizează 40% din bugetul UNHCR și este cel mai mare susținător financiar al acestuia.

> Considerații finale

În încheiere, trei considerente, în mod particular importante, trebuie menționate. Primul este că pe data de 6 noiembrie 2018 au avut loc alegeri parțiale (la jumătatea perioadei de mandat) în Statele Unite ale Americii, iar în cele patru state care se învecinează cu Mexicul, opt din cele nouă districte care își trimit reprezentanți în Congresul American au ales prin vot reprezentanții democraților. Încurajarea urii față de imigranți nu a creat un val electoral mare pentru Donald Trump, iar acest fapt aduce speranță cu privire la posibilitatea ca ura împotriva imigranților să poată fi învinsă prin demersuri realizate la nivel politic.

În al doilea rând, la data de 1 decembrie 2018, Andrés Manuel López Obrador a fost investit în funcția de președinte al Mexicului. El va avea, fără îndoială, printre multiplele sale provocări – toate foarte dificile și complexe – și problema migrației din America Centrală. În timpul summit-ului privind migrația organizat la Marrakech, Maroc, guvernul mexican a făcut propunerea de a oferi locuri de muncă pentru cei aproximativ 200.000 de cetățeni din țările central-americe, care trec prin Mexic în fiecare an. Cu toate acestea, în iunie 2019, președintele López Obrador a fost de acord să întărească acțiunile de control de la graniță, ca o modalitate de a descuraja administrația Trump să continue cu planurile de impozitare a exporturilor mexicane în Statele Unite ale Americii.

În cele din urmă, dar nu în ultimul rând ca importanță, dincolo de realegerea lui Trump și de începerea unui nou mandat prezidențial și legislativ în Mexic, marea provocare este de a garanta în America Centrală dreptul de a nu fi nevoit să migrezi. Scopul pe termen mediu și lung este de a proiecta o modalitate de a ieși din climatul dominat de injustiție și inegalitate, așa cum este resimțit în regiune. Acesta este un mare obstacol de depășit și unul pe care, din păcate, clasele conducătoare nu par dispuse să îl abordeze ca pe o provocare actuală. Modalitatea de a îmbunătăți o situație caracterizată de o asemenea nedreptate și inegalitate va fi, fără îndoială, un test pentru gândirea și acțiunea de reformare din America Centrală.

Două femei din Honduras, interviewate de BBC, în timp ce mergeau spre Mexic în octombrie 2018, au rezumat foarte bine această nedreptate și inegalitate. Una dintre femei a declarat: „Nu mă preocupă dacă președintele Statelor Unite nu ajută Hondurasul, pentru că eu nu primesc niciun ajutor de la el”. Cealaltă, din punctul ei de vedere, a concluzionat: „Nu suntem speriați de amenințările lui Trump; noi venim, fugind din țara noastră, pentru că ne este atât de frică de propria noastră țară”. ■

* Aceasta este o versiune editată a unui articol publicat inițial în limba spaniolă pe pagina web www.madrimasd.org.

Adresă de corespondență: Carlos Sandoval <carlos.sandoval@ucr.ac.cr>

> Refugiații ca forță de muncă lipsită de libertate: note din Turcia

de **Bediz Yılmaz**, IMIS-Universitatea din Osnabrück, Germania și Asociația Maya-Mersin, Turcia

Copii care se joacă în jurul stâlpilor de seră, în zona rurală Adanlıoğlu, la periferia Mersin, sudul Turciei, 2015. Foto: A. Öner Kurt.

Cu 3,6 milioane de sirieni și încă 600.000 de cetățeni de alte naționalități, Turcia este de departe țara cu cea mai mare populație de refugiați din lume. Acest fapt a devenit pentru autoritățile turce un motiv de mândrie, fiind apreciat de alte țări, care vorbesc despre Turcia ca despre un model.

În acest scurt articol, discut câteva caracteristici ale modelului turc, exemplificând cu experiența unui oraș de dimensiuni medii, unde am fost implicată atât în cercetare, cât și în activism pe problemele legate de migrație. Dar, în primul rând, trebuie explicat înțelesul noțiunii de refugiat. Sirienii din Turcia se află sub „protecție temporară” din cauza limitării geografice impuse de Turcia la Convenția de la Geneva din 1951. Acest statut le oferă o serie de drepturi, cum ar fi accesul necondiționat la serviciile de sănătate și educație publică, dar eșuează în a furniza predictibilitatea și garantarea statutului de refugiat. Ca urmare, acest statut își pune beneficiarii într-o poziție precară și nesigură, în special din cauza caracterului arbitrar al regimului de protecție temporară, care depinde foarte mult de politică. Spunându-le refugiați, vreau să atrag atenția asupra caracteristicilor pe care le are regimul de protecție temporară și să subliniez faptul că, deși au condiția de „refugiat”, acestora le lipsește statutul corespunzător.

> Caracteristicile regimului de protecție temporară

Această lipsă a statutului de „refugiat” este determinantă în destinele sirienilor din Turcia și explică diferențele dintre diverse țări cu o populație mare de refugiați al căror statut este recunoscut și refugiații al căror statut nu este recunoscut (i.e. refugiați). În acest articol, mă voi concentra asupra muncii prestate de refugiații fără statut, în special al celor care lucrează în agricultură. Nu ar fi greșit să susțin că Turcia se bazează în prezent pe forța de muncă a refugiaților: în timp ce aproximativ jumătate din cei 3,6 milioane de sirieni din Turcia reprezintă o populație cu vârstă de muncă, doar 31.000 dintre ei au primit permis de muncă din cauza dificultăților de obținere a acestuia. În consecință, condițiile de muncă ale refugiaților sunt definite la nivel informal. Prin urmare, aş aduce argumente în favoarea ideii că acest nivel informal la care se desfășoară relațiile de muncă, deja foarte răspândit în Turcia (aproximativ 50% în ansamblu, peste 85% în agricultură), reprezintă caracteristica definitorie care face ca modelul turc să funcționeze. Cu alte cuvinte, fără un nivel ridicat al caracterului neoficial în relațiile de muncă, recunoscut de toată lumea, tolerat de autorități și exploatat de angajatori, un număr atât de mare de sirieni nu ar fi putut să trăiască în această țară. Exploatarea

sirienilor prin muncă și discriminarea lor cotidiană a devenit comună aproape tuturor membrilor societății, indiferent de apartenența lor politică.

Agricultura are o particularitate în acest peisaj de ansamblu. Permisul de muncă, cu greu obținut în alte domenii și care îi obligă pe *refugiații fără statut* să muncească în regim de exploatare maximă, nici măcar nu este solicitat în agricultură, deschizând ușa unei exploatare ulterioare. Conform articolului 5, alin. (4) din *Regulamentul privind permisele de muncă pentru străinii aflați sub protecție temporară* (2016/8375), aceștia sunt scutiți de necesitatea obținerii unui permis de muncă, dacă muncesc în agricultură și zootehnie. Pe baza observațiilor mele ca activist-cercetător în Adanalioğlu, o zonă agricolă de la periferia orașului Mersin, un oraș est-mediteranean din Turcia, aş susține că munca *refugiaților* din sectorul agricol reprezintă o formă de muncă în captivitate. Voi urma schema oferită de Nicola Phillips în articolul ei din 2013 privind munca în captivitate pentru a defini acest tip de muncă în contemporaneitate.

> **Refugiații ca forță de muncă ce este captivă**

Prima dimensiune din această schemă se referă la contractele informale, încheiate prin înțelegeri orale și pe termen scurt, bazate pe „îndatorarea [...] folosită pentru disciplinarea muncitorului și condiționarea acestuia în relația respectivă și manipulată frecvent în așa fel încât să fie maximizată exploatarea muncitorului”. În zona agricolă în care ne-am făcut observațiile, intermediarii forței de muncă există ca figuri cruciale în relațiile de producție din agricultură. Rolul lor omnipotent a crescut odată cu numărul sirienilor care nu cunosc limba locală. Intermediarii primesc o cotă din fiecare plată zilnică, de obicei 10%. Aceștia acționează ca negociatori în găsirea de locuri de muncă, cazare și plata pentru lucrători și asigură finalizarea sarcinii și gestionarea oricăror probleme legate de lucrători pentru angajatori. Acest lucru aduce dependență absolută de intermediarii agricoli pentru *muncitorii-refugiați*.

În al doilea rând, condiționarea este „constituită în primul rând nu prin accesul forțat, ci prin împiedicarea ieșirii; aceste condiții sunt adesea stabilite prin îndatorare și /sau

reținerea salariilor până la sfârșitul unui contract”. În cazul nostru, plățile se fac la sfârșitul sezonului de cultură pentru fiecare produs, care poate dura între șase și șapte luni. În timpul sezonului, lucrătorilor li se acordă fie ceva bani de buzunar, fie sunt îndatorați și legați de o piață locală, de obicei deținută chiar de intermediar.

În al treilea rând, formele contemporane de muncă în regim condiționat nu constau în general în muncă neplătită și implică un schimb de muncă pentru bani; cu toate acestea, „salariile nu sunt în niciun sens echivalente cu valoarea adăugată obținută prin munca prestată în aceste condiții”. Observațiile noastre au arătat că lucrătorii sunt plătiți cu mai puțin decât salariul stabilit sau, uneori, nu sunt plătiți. Dar ei nu pot pleca, deoarece, de obicei, au „bani reținuți”, pe care se așteaptă să îi recupereze cel puțin parțial.

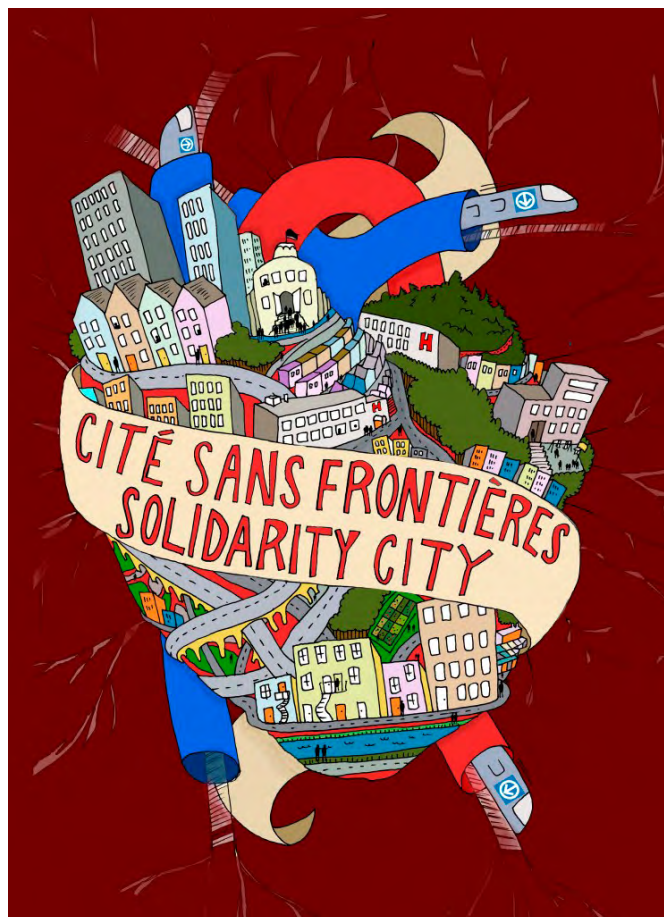
În cele din urmă, condiționările sunt realizate într-un cadru care facilitează exploatarea și care sunt „asociate cu condiții de muncă dure, degradante și periculoase, încălcări ale dreptului muncii și adesea ale drepturilor omului și forme de constrângere și manipulare concepute pentru a face ca lucrătorii să muncească mai mult, pentru o perioadă de timp mai lungă și pentru mai puțini bani”. Într-adevăr, *muncitorii-refugiați* trăiesc în corturi construite pe câmpuri închiriate în acest scop de către intermediari (de asemenea, muncitorii plătesc și o chirie pentru amplasarea cortului); infrastructura de bază lipsește, își plătesc apa potabilă, iar la electricitate au acces „ilegal”, prin branșarea cablurilor la firele de pe câmp. Intermediarul agricol decide cu privire la locul de muncă în funcție de sezonul anumitor culturi; muncitorii nu află decât cu câteva zile înainte că trebuie să se mute într-un loc nou.

Da, Turcia deține cea mai mare populație de *refugiați*, adică de *refugiați fără statut*, dar nu le oferă o viață demnă, o cale de integrare, o promisiune pentru viitor; în schimb, măsurile luate zilnic, în mod aleator și nestructurat, ghidate de necesitățile politice interne și externe, configurează acest model. Este foarte improbabil că acest model ar putea să propună cetățenilor de diverse etnii care trăiesc în Turcia un model transparent și structurat de conviețuire. Este guvernul turc unul fiabil, de încredere și responsabil? Poate fi acesta, cu adevărat, un model? ■

Adresă de corespondență: Bediz Yılmaz <bedizyilmaz@yahoo.com>

> Anularea frontierelor în Orașe ale Solidarității

de **Sarah Schilliger**, Universitatea din Basel, Elveția

Orașele au devenit un spațiu de luptă și experimentare în jurul viitorului regimurilor migrației, dar și pentru o democratizare fundamentală a vieții urbane în sensul unui drept la oraș pentru toți. Credit: Solidarity City.

In timp ce liderii statelor membre UE promovează restricțiile privind politicile asupra migrației, acceptând astfel moartea a mii de oameni în Marea Mediterană și incriminându-i pe cei care salvează refugiații în suferință, guvernele municipale din diferite orașe europene își declară orașele „Orașe ale solidarității”. Orașele au devenit astfel un spațiu de luptă și experimentare în jurul viitorului regimurilor migrației, dar și pentru o democratizare fundamentală a vieții urbane în sensul unui drept la oraș pentru toți. Aceste lupte pentru „cetățenie urbană” arată posibilitățile ca orașele să conteste nu doar capacitatea statelor-națiune de a trasa și de a menține granițele naționale, dar și semnificațiile fundamentale ale cetățeniei.

> Poduri de la mare la oraș

O intervenție politică semnificativă la nivel local implică un angajament pentru un „oraș de refugiu”. Primarii progresivi din orașele de coastă din Italia (de exemplu Napoli, Palermo) și Spania (Barcelona) s-au exprimat în favoarea deschiderii porturilor lor și s-au oferit să îi primească pe cei salvați pe mare. După ce sute de oameni s-au înecat nu foarte departe de coasta siciliană, Leoluca Orlando, primarul capitalei siciliene Palermo, a fost unul dintre primii din Europa care și-a declarat orașul „oraș de refugiu”. Leoluca Orlando a stărnit atenția la nivel european cu declarația sa: „Dacă vă întrebați câți refugiați trăiesc în Palermo, nu voi răspunde: 60.000 sau 100.000. Voi spune: niciunul. Cine vine în Palermo este un Palermitan. „Carta Palermo” pe care a inițiat-o solicită astfel ca drepturile civile să fie legate exclusiv de locul de reședință.

De asemenea, în Germania, autoritățile de la nivelul orașelor și-au exprimat dorința de a oferi refugiu persoanelor în căutarea unui cămin sigur. Alianțe extinse (precum „Seebrücke” și #unteilbar) cu mii de oameni din întreaga societate civilă s-au mobilizat pentru crearea unor porturi sigure prin demonstrații repetate și acțiuni creative. Aceștia solicită căi de evacuare sigure, dezincriminarea salvării pe mare și o primire directă și umană a refugiaților, similar unui program de relocare.

> Acces fără temeri la infrastructura urbană

Experiențele din America de Nord, în special mișcarea *Sanctuary Cities* (lb. rom. *Orașe-Sanctuar*) care se dezvoltă încă din anii 1980, au fost o inspirație pentru mișcarea *Solidarity City* (lb. rom. „Orașe ale solidarității”) din Europa. Punctul central de plecare al orașelor-sanctuar este acela al rezidenților trecuți sub eticheta ilegalității în cadrul orașului. Pentru migranții fără documente, granița este efectiv reprodusă în activități de zi cu zi, cum ar fi frecventarea școlii, mersul la spitale sau utilizarea transportului public. Cei care nu pot dovedi că au documentele corecte sunt excluși de la accesul la serviciile sociale de bază și pot fi incriminați, arestați și chiar deportați.

Pentru a proteja locuitorii urbani împotriva deportării și pentru a acorda acces la infrastructura urbană și la drepturile sociale, au fost testate diferite forme de

>>

Banner al Rețelei de justiție pentru migranți – Solidaritate dincolo de granițe.
Credit: Solidarity Across Borders.

cooperare între mișcările sociale și guvernele orașelor. Acestea formează front comun împotriva politicilor de migrație enunțate de autoritățile naționale. O politică numită „Nu întrebați. Nu spuneți” / „Don't ask. Don't tell” (așa cum a fost introdusă la Toronto) interzice angajaților care furnizează servicii publice să întrebe despre statutul imigrantului („Nu întrebați”) și, în cazul în care această informație devine totuși cunoscută, acești angajații din sectorul serviciilor publice nu au voie să informeze mai departe autoritățile statului („Nu spuneți”). În unele orașe precum New York sau San Francisco, toți cei care își pot dovedi identitatea și reședința în oraș au dreptul la o carte oficială de identitate municipală, care oferă persoanelor fără statut de reședință obișnuit o mai mare securitate în viața de zi cu zi a orașului și facilitează accesul la resursele orașului în cauză.

Actualmente, activiști ai mișcării Orașul Solidarității solicită introducerea de carduri de identitate specifice orașului de reședință în diverse orașe vorbitoare de limbă germană (de exemplu, în Hamburg, Zurich, Berna), urmând exemplul din New York. Guvernul orașului Berna și-a exprimat deja deschiderea pentru această soluție, deși criteriile de acces și conținutul concret unui astfel de card de identitate sunt încă contestate și nedefinite.

> Desfacerea granițelor

Guvernele orașului joacă un rol central în cadrul regimurilor de frontieră (interne), întrucât dezvoltarea și implementarea serviciilor de asistență socială depind de interpretarea reglementărilor naționale de către oraș. În timp ce restricția drepturilor sociale pentru migranții cu statut precar constituie o formă de control al migrației interne, furnizarea accesului la servicii de asistență pentru migranții atipici la nivel local poate contesta conceptul existent de frontiere naționale.

Această situație reflectă o extindere a noțiunii de cetățenie: cetățenia nu este definită doar ca statut, ci ca un proces care implică negocieri privind accesul și exercitarea drepturilor. Această interpretare acordă o importanță mai mică reglementărilor legale, concentrându-se mai degrabă pe relațiile sociale specifice, normele locale, practicile de solidaritate și negocierea apartenenței. Prin urmare, devine cu atât mai important să ne concentrăm pe sursele reale în care cetățenia este negociată în viața de zi cu zi și unde se exercită noi forme de solidaritate în cadrul comunităților urbane.

Problema ridicată aici nu este în primul rând migrația, ci distribuirea inegală a drepturilor sociale și accesul inegal la

resurse. Aceasta permite o schimbare a discursului asupra migrației – departe de „imperativul integrării” actual și spre abordarea inegalităților și a problemei participării sociale. În acest context se află legătura cu actualele provocări cu privire la „dreptul la oraș”, în a căror bază se află rezistența împotriva gentrificării și împotriva comercializării spațiilor publice, însușirea colectivă a infrastructurii urbane și drepturile de participare.

> Utopii concrete

Toate aceste inițiative mobilizate prin sloganul unui Oraș al Solidarității au în comun evocarea unei utopii clare. Această utopie concretă are potențialul de a ieși din constrângerile politice, combinând problemele legate de migrație cu politica socială, în defavoarea menținerii unui conflict între cele două.

În plus, conceptul de Oraș al Solidarității permite alianțe mai largi împotriva sărăciei, promovând nevoia pentru locuințe sociale, infrastructură urbană și participare culturală și democratică. Pornind de la nevoi și realități foarte concrete în spațiul urban, luptele de zi cu zi ale diferitelor mișcări sociale, care altfel funcționează adesea separat, pot să se unească și, în cel mai bun caz, să creeze o nouă conștientizare a formelor de exploatare, opresiune și discriminare cu experiență comună în cadrul unui precariat urban divers.

Adesea, astfel de inițiative concrete și mișcări de mobilizare populară (i.e. *grassroots movements*) sunt cele care pun bazele unor experimente politice. Pentru o implementare de succes, crearea de punți între activiști, politicieni progresivi ai orașului și autorități / administrații locale este crucială. Cu toate acestea, nivelul capacității urbane nu trebuie supraestimat: în ciuda spațiului larg de schimbare și experimentare, orașele sunt integrate într-o structură de putere globală, iar statul-națiune rămâne un teren important pentru disputele politice.

Nu în ultimul rând, conceptul include și oportunitatea de a crea o nouă înțelegere a apartenenței. Nu este vorba despre cine și cum este un „Altul” perceput și cum ar trebui să fie acesta. Mai degrabă, oferă posibilitatea de a ne imagina colectiv un nou „noi”. Aceasta este o ajustare îndelungată la realitatea actuală a unei societăți post-migrante în care migrația este recunoscută ca fapt. ■

Adresă de corespondență: Sarah Schilliger <sarah.schilliger@unibas.ch>

> *Students for future:* mergând spre politici ecologice de clasă

de **Julia Kaiser**, Universitatea din Leipzig, Germany și **Jasper Stange**, Universitatea Humboldt din Berlin, Germania

Studentii de la Universitatea din Leipzig la o adunare generală VPV. Credit: Julia Kaiser.

Cum va arăta lumea noastră peste un secol? Conform studiilor recente, majoritatea populației globale va fi expusă la condiții climatice imposibile pentru supraviețuire pentru mai multe săptămâni pe an. Mai mult de 30% din suprafața globală de pământ va deveni aridă. Peste un miliard de oameni se vor strămuta din zona tropicală. Fizicianul german Harald Lesch concluzionează recent că umanitatea poate va trebui să admită că învață doar în urma catastrofelor. Se pare că nu avem nici un fel de interes în a preveni această situație, deși suntem total conștienți de ceea ce aceasta implică.

Totuși, în prezent, tinerii de pe tot mapamondul, inspirați de grevele școlare săptămânale ale Gretei Thunberg, își arată furia pe stradă și cer o schimbare în politicile climatice. Acest lucru s-a dezvoltat într-o mișcare globală *Fridays for Future* (lb. rom. *Vinerile pentru Viitor* – acronim VPV). Prin greve școlare săptămânale, demonstrații și alte forme de protest, aceasta mișcare are ca scop exercitarea de presiune pe politicieni pentru a-i face pe aceștia să se conformeze cu obiectivul de 1.5°C statuat prin Acordul de la Paris.

În Germania, mișcarea s-a bucurat de o simpatie pe scară largă. S-au deschis peste 250 de filiale și 55% din populație și-a exprimat sprijinul pentru preocupările mișcării. În semn de solidaritate cu cauza elevilor din școli, s-au format organizații precum *Scientists for Future* (lb. rom. *Oameni de știință*) și *Artists for Future* (lb. rom. *Artiști pentru viitor*). Unul dintre cele mai importante obiective strategice ale mișcării este tocmai extinderea bazei sociale, urmând logica conform căreia, cu cât o

mișcare devine mai mare, cu atât ea poate exercita o presiune mai mare asupra celor responsabili. Toți, indiferent de afilierea politică, sunt chemați să se alăture luptei împotriva iminentei crize climatice; iar mulți au făcut-o deja. Această perspectivă strategică contrastează cu marile tendințe ale activismului climatic din ultimele decenii. Cu abordarea sa de a implica un număr considerabil de oameni pentru proteste stradale, VPV are potențialul de a aduce o schimbare structurală fundamentală.

În Germania, studenții s-au înscris colectiv în „Vinerile pentru Viitor” la începutul anului 2019 ca „Studenți pentru viitor”. Ca urmare, putem susține că SPV poate avea un impact semnificativ asupra caracterului politic al mișcării climatice prin dezvoltarea unei abordări sistematice și bazate pe clasă asupra organizației majorităților. Aici vom rezuma scurta istorie a SPV, urmând ulterior o analiză a ceea ce diferențiază abordarea acestora asupra politicilor climatice. Concluzionăm cu câteva sugestii despre cum studenții și oamenii de știință din domeniul social de pe glob pot sprijini mișcarea împotriva crizei iminente cu care se confruntă umanitatea.

> VPV cucerește universitățile

După creșterea rapidă a „Vinerilor Pentru Viitor”, în primăvara anului 2019, studenții activiști din toată Germania au început să discute despre cum și-ar putea implica universitățile în mișcarea climatică emergentă. Încă de la început, obiectivul a fost să angreneze cât mai mulți studenți cu puțință prin organizarea de întâlniri deschise sub sloganuri precum „Acționează acum! Hai să aducem protestele în universitate: pentru mai multă justiție

>>

climatică.” Aceste întâlniri deschise au atras fiecare până la 300 de studenți, parțial datorită impactului semnificativ pe care l-a avut VPV asupra discursului public până în acest moment. În câteva luni, aceste grupuri de activiști politici diverși și studenți au organizat adunări generale în peste douăzeci de universități din întreaga țară, de multe ori fiind cele mai mari adunări politice văzute de aceste universități în ultimii ani. Cum s-a produs acest succes rapid?

Din moment ce metodele folosite în orașul Leipzig, din estul Germaniei, au fost adoptate în multe alte orașe, le vom folosi aici ca un exemplu reprezentativ. Pentru a ajunge la cât mai mulți studenți posibil, conceptele dezvoltate în organizările sindicale au fost aplicate de activiștii din Leipzig. Pentru a implementa o adunare generală oficială, obiectivul a fost să se facă în așa fel încât celorlalți studenți să le fie imposibil să nu audă despre această adunare generală planificată ca mai apoi să decidă în mod activ dacă o sprijină sau nu. Astfel, a circulat o petiție care arata solidaritate față de VPV și care cerea o adunare generală pentru a se discuta următorii pași către o universitate și un oraș durabile. Activiștii și susținătorii lor au răspândit sistematic petiția în toate facultățile și în campusul central și au informat studenții despre aceasta în timpul prelegerilor, de multe ori cu sprijinul corpului profesoral. În decurs de o săptămână, petiția a fost semnată de 2500 de studenți.

În cadrul adunării, studenții s-au pus de acord în privința unui catalog de cereri după ce vorbitorii din partea universității și sindicatelor au accentuat interconexiunea politicilor sociale cu cele ecologice. În alte orașe precum Berlin, nu au fost țintite doar universitățile, ci și sindicatele și politicile municipalității; sindicatele au fost invitate la „protestele climatice”, iar senatul Berlinului a fost presat să facă demersuri și să dezvolte un sistem de transport public gratuit și mai extins.

> Schimbul la nivel național și generalizarea metodelor

Pentru a răspândi metodele aplicate de către activiștii din unele orașe precum Leipzig și Berlin, o adunare la nivel național a activiștilor VPV a fost organizată în iunie 2019, cu reprezentanți din mai mult de 30 de orașe. Au fost prezentate și discutate abordări de succes în ceea ce presupune mobilizarea universităților. Organizatorul sindicatului din Statele Unite și autoarea Jane McAlevey au fost invitați pentru a-i învăța pe activiști metode de organizare probate și pentru a discuta următorii pași ai mișcării climatice. Această adunare a fost prima cărmidă în ceea ce presupune coordonarea națională a studenților activiști climatici. Echipați cu aceste metode, activiștii au organizat adunări generale în paisprezece orașe până la finalul semestrului de vară.

Concomitent, studenții au început să fie din ce în ce mai implicați în dialogurile cu sindicatele pe care VPV le inițiasse. Până în acest moment, aproape fiecare sindicat mare, cu importanță în Germania, s-a întâlnit cu activiștii SPV sau VPV la nivel local sau național. Asemenea convergențe

dintre sindicate și mișcări sociale au fost destul de rare în Germania în ultimii ani. Unele sindicate, precum cele care îi reprezintă pe angajații transportului public, par a fi aliate natural mișcării climatice datorită intereselor suprapuse ale acestora. Spre exemplu, după discuțiile cu activiștii SPV, Frank Bsirske, conducătorul muncitorilor din sindicatul ver. di, a încurajat public membrii sindicatului pe care-l conduce să fie prezenți la protestul global din data de 20 septembrie 2019. Până și sindicate precum puternicul IG Metall, care reprezintă sectoarele industriale responsabile cu emisii de carbon intense, au dialogat cu SPV, chiar dacă locurile acestora de muncă ar fi cele mai afectate în cazul unei restructurări ecologice a economiei. Mișcarea climatică va trebui să rezolve multe probleme și să răspundă la multe întrebări pentru a crea posibilități reale de a colabora cu sindicatele. Totuși, aceste convergențe ar putea pava drumul către o mișcare climatică în masă, suficient de puternică pentru a aduce o schimbare socială reală și ecologică, după cum argumentăm în cele ce urmează.

> Un nou tip de mișcare climatică?

Din schița ce arată direcția spre care au mers „Studenții pentru Viitor” până acum, putem observa câteva caracteristici care, luate împreună, sunt rare, dacă nu chiar unice în sensul mai larg al mișcării justiției climatice.

Pentru început, SPV încearcă să facă din lupta împotriva crizei climatice o luptă în care să se implice majoritatea societății. În ceea ce presupune acest lucru, diferă față de alte forme de acțiune (care nu sunt mai puțin relevante) care cer participanților să accepte riscuri fizice și legale – cum ar fi ocuparea minelor sau pădurilor. Asemenea forme de acțiune atrag inevitabil de obicei activiști deja, radicalizați într-o anumită măsură, un mediu limitat pe care Jane McAlevey l-a denumit ca „activiști auto-selectați.” În contrast cu acest lucru, „Vinerile pentru Viitor” accentuează ambiția sa de a asigura un spațiu pentru majoritatea societății în „protestele” lor săptămânale. SPV împărtășește acest sentiment.

Abordarea majorității are implicații și pentru munca studenților și formarea de alianțe cu alți actori. În cadrul universităților, SPV intenționează să confrunte întregul corpus al studenților cu problema crizei climatice și nu să se limiteze doar la evenimentele mici, prin adresarea doar către cei implicați în activismul climateric. Rezultatul este politizarea unui număr considerabil de persoane tinere în ultimele luni. Această strategie a condus la o dezvoltare rapidă a aptitudinilor și încrederii între activiștii de bază; chiar și cei ce nu au fost implicați politic până acum ajung să vorbească în fața a sute de studenți, să organizeze demonstrații și să reprezinte mișcarea în dialogurile cu sindicatele. Interesant este că majoritatea acestor activiști este reprezentată de femei tinere.

În al doilea rând, când vine vorba de extinderea bazei sociale a mișcării spre exterior, mai departe de școli și universități, SPV (dar și unele părți ale VPV) împărtășește, cel puțin în practică, o concepție specifică de clasă asupra

a ceea ce înseamnă de fapt „majoritate”. Fețe proeminente ale VPV au abordat partidele politice, afacerile și inclusiv băncile, pentru a câștiga un sprijin exponențial pentru această mișcare și au exprimat o puternică încredere în instituții precum UE, în lupta împotriva schimbării climatice. Mulți activiști SPV sunt critici cu privire la aceste tendințe. În efortul lor de a include și mai mulți actori sociali în rândurile mișcării, grupuri de lucru specifice au fost create și au fost dedicate demarării dialogul cu confederațiile sindicale, pentru a organiza o majoritate a salariaților. Acest lucru nu se întâmplă doar ca expresie a solidarității, ci și pentru a se alătura unor potențiali aliați pentru proteste în care puterea economică de negociere poate fi exercitată pentru a realiza îmbunătățiri sociale dar și ecologice. Această abordare către confederațiile sindicale nu este motivată doar de recunoașterea puterii economice a muncitorilor organizați. Este și o încercare de a trece peste presupusa contradicție dintre interesele climatului global și cele ale muncitorilor, mai ales ale celor din ramurile industriale care se intersectează cu emisiile crescute de carbon. Centrul și dreapta politice au consolidat neconținut și de multe ori cu succes această narațiune, atingând o coardă sensibilă mai ales față la cei care au fost afectați în mod direct de restructurarea economiei, precum în Lusatia (Lausitz), fostă regiune minieră din estul Germaniei. În timp ce întrebări fundamentale rămân deschise, dialogurile recente dintre activiștii SPV și confederațiile sindicale, precum cele ale șoferilor de autobuz, dar și a muncitorilor din siderurgie, au arătat că interesele cu privire la clima globală se aliniază frecvent.

> Perspective pentru viitorul apropiat

Aceste două caracteristici ale perspectivei strategice a „Studentilor pentru Viitor” – având ca obiectiv implicarea activă a majorității societății în cadrul mișcării climatice și a unei abordări specifice clasei asupra organizării acestei majorități – au deschis ușa pentru forme de acțiune capabile de a realiza o schimbare structurală ducând spre o societate sustenabilă prin auto-activarea majorității. Spre exemplu, în Germania, urmează o negociere la nivel statal aferentă transportului în comun care va facilita o oportunitate de a dezvolta o coaliție între activiștii climatici, sindicate și comunități. La fel ca și sectoarele de sănătate și educație, transportul public are nu doar un impact asupra schimbării climatice antropogenice, ci este și esențial pentru reproducerea socială și bunăstarea unor orașe întregi și regiuni. Bazându-se pe asta, SPV ar putea organiza întâlniri de grup deschise în cartierele și universitățile lor, care ar fi solidare cu angajații și probabil i-ar sprijini în cadrul protestelor etc.. Presiunea politică externă din partea mișcărilor sociale precum SPV/VPV ar putea politiza procesul de negociere colectivă și ar accentua semnificația cuprinzătoare pentru societate a acestor negocieri. Un efort combinat al sindicatelor și

mișcării climatice globale ar putea să obțină condiții mai bune de muncă și salarii mai mari pentru angajații din transportul în comun, îmbunătățirea standardelor de viață ale acestora, prin expansiunea și deconstrucția infrastructurii transportului în comun și diminuarea emisiilor de carbon prin reducerea transportului individual cu automobile.

Strategia hegemonică ce exista printre activiștii proeminenți VPV, prin acordarea votului de încredere partidelor politice, afacerilor și instituțiilor de stat în soluționarea iminentei crize climatice, a ajuns într-un punct mort. Deși s-a corelat cu rapida creștere a Partidului Verde din Germania și a condus la dominația schimbării climatice în discursul public pentru luni întregi, nu au rezultat acțiuni tangibile în vederea restructurării ecologice a economiei și societății germane. O orientare către politici ecologice de clasă, cu sindicate luptând împreună cu mișcarea climatică pentru o transformare socială și ecologică ar putea să ne ofere o ieșire din acest impas strategic.

> Vino alături de noi!

În opinia noastră, universitățile au potențialul de a juca un rol semnificativ în dezvoltarea unei mișcări climatice globale, extinsă și bazată pe clasă. Acest lucru va necesita o organizare a studenților, precum și oameni de știință critici care să sprijine într-un mod activ procesul de organizare și să dezvolte contribuții teoretice pentru o înțelegere mai detaliată a cauzelor și posibilelor soluții ale crizei climatice. Acestea nu sunt doar probleme referitoare la științele tehnice sau naturale; tehnologiile durabile, singure, nu vor opri schimbarea climatică antropogenică. Economia și societatea, în totalitatea lor, vor trebui să fie restructurate. În ce fel sau care vor fi consecințele sunt întrebări cruciale la care oamenii de știință din domeniul social vor trebui să răspundă.

Pentru a fi mai specific: studenți, organizați-vă într-o mișcare climatică! Oameni de știință, aliniați-vă cercetarea cu întrebările presante pe care umanitatea le înfruntă și faceți rezultatele publice și accesibile! În final, colaborați cu noi pentru a întări mișcarea. În prezent, „Studenți pentru Viitor” discută posibilitatea unui protest climatic al studenților care urmează să dureze o săptămână întreagă. Pentru o săptămână am putea să deschidem universitățile pentru public și să organizăm prelegeri și discuții despre criza climatică și posibilele soluții în cazul acesteia. Conferința Rectorilor Germani (HRK) a definit rolul universităților ca „centre ale culturii democratice care contribuie la discuții productive despre stăpânirea marilor provocări ale societății”. În lumina situației curente a lumii și a viitorului apropiat, ne gândim că este timpul să ne îndeplinim această responsabilitate.

Adrese de corespondență:

Julia Kaiser <julaidakaiser@gmail.com>

Jasper Stange <jasper.stange@hotmail.de>

> Educația privată catolică din Senegal

de **Moustapha Tamba**, Universitatea Cheikh Anta Diop din Dakar, Senegal

Educația privată catolică este încă proeminentă astăzi, în Senegal. În anul 1816, administrația colonială a încredințat predarea limbii franceze bisericii, mai exact congregațiilor precum Surorile Sfântului Iosif din Cluny, Frații lui Plöermel, Misionarii Sfântului Duh, Surorile Concepției Imaculate din Castres și Fiicele Inimii Sfinte a Mariei. În secolul al douăzecilea, după cel de-al Doilea Război Mondial, dezvoltarea educației catolice a făcut un pas decisiv sub avântul lui monsignor Marcel Lefebvre, vicar apostolic din 1946 până în 1960. Alte congregații au apărut ulterior, cum ar fi Frații Sfântului Gabriel, Frații Inimii Sacre, Surorile Ursuline, Surorile Sfântului Carol din Angers și Mariștii.

După independența din 1960, Biserica a încredințat procesul de predare către Directoratul Național pentru Educație Catolică în 1970. În 1976 s-a înființat o structură de

coordonare națională, astăzi înlocuită de un secretariat național. Încă din 2003, educația catolică privată a fost constituită sub forma unei asociații numite „Biroul Național de Educație Catolică al Senegalului” [Office national de l’enseignement catholique du Sénégal].

Totuși, educația catolică privată a fost descentralizată prin crearea de directorate la nivelul diocezelor. Există șapte dioceze, fiecare având propriul „Directorat de Educație Catolică al Diocezei” [Direction diocésaine de l’enseignement catholique] sau *Didec*. Prin delegarea din partea episcopului diocezei, directorul este responsabil pentru toate școlile catolice dintr-o dioceză.

Pentru efectuarea acestui studiu, am mers către cei responsabili pentru educația catolică privată, în special la șeful Directoratului de Educație Catolică al Arhidiocezei Dakarului și secretarul Biroului

Național de Educație Catolică al Senegalului, pentru a obține date cantitative. Ambele birouri sunt localizate în districtul Baobabs S.I.C.A.P în Dakar, vis-a-vis de Biserica Sf. Petru, unde am desfășurat o cercetare documentară folosind arhivele care ne-au fost puse la dispoziție.

Rezultatele studiului au fost prezentate sub forma de tabele de sortare cu intrare dublă sau de contingentă. Tabelul 1 arată cum Arhidioceza Dakarului reprezintă de una singură peste 50% din numărul total de școli. Este formată din două regiuni apostolice, prima incluzând Le Plateau, Grand Dakar-Yoff și Les Niayes, iar cea de-a doua incluzând Sine și Petite Côte. În total, arhidioceza este formată din 41 de parohii. Diocesele din Thiès și Ziguinchor reprezintă 16%, respectiv 11% din instituții. Diocesele din Kolda și Tambacounda au mai puține instituții.

Tabel 1: Distribuția școlilor catolice pe diferite trepte de învățământ în perioada 2018-19

DIOCEZĂ	NIVEL					
	Preșcolar	Primar	Gimnazial	Liceal	TOTAL	%
Dakar	58	54	23	14	149	48,5%
Thiès	22	24	3	1	50	16%
Kaolack	12	13	2	1	28	9%
Ziguinchor	11	15	8	1	35	11%
Saint-Louis	8	6	3	1	18	6%
Kolda	6	6	3	1	16	5%
Tambacounda	4	5	1	1	11	4,5%
TOTAL	121	123	43	20	307	100%

Sursă: Biroul Național de Educație Catolică al Senegalului, Martie 2019.

>>

Tabel 2: Distribuția elevilor în școlile catolice private pe trepte de învățământ în perioada 2018-19

DIOCEZA	NIVEL					
	Preșcolar	Primar	Gimnazial	Liceal	TOTAL	%
Dakar	6.442	36.304	16.467	6.696	65.909	57%
Ziguinchor	2.268	5.735	1.856	491	10.350	9%
Thiès	1.983	11.080	2.665	836	16.564	14%
Kaolack	1.441	5.326	733	248	7.748	7%
Saint-Louis	970	3.519	1.212	262	5.963	5%
Kolda	656	3.465	958	245	5.324	4,5%
Tambacounda	417	2.630	479	143	3.669	3,5%
TOTAL	14.177	68.059	24.370	8.921	115.527	100%

Sursă: Biroul Național de Educație Catolică al Senegalului, Martie 2019.

Arhidioceza Dakarului se află în frunte, având 57% din totalul populației de studenți. Conform datelor statistice furnizate de către *Didec*, zona urbană, mai ales Dakarul și suburbiile sale, are un total de 25.360 elevi în cadrul educației elementare, în timp ce în zona rurală (Petite Côte și Sine) avem 10.944 elevi. La nivelul de educație medie, arhidioceza își menține prima poziție cu 14.002, respectiv 2.465 de studenți în zonele sale urbane și rurale, în anul 2018-19. În ceea ce presupune educația liceală, arhidioceza rămâne pe primul loc, cu o concentrație de 75% din numărul total de elevii înregistrați în sectorul privat. Liceul Sacré-Cœur rămâne cea mai

mare școală catolică privată, cu un număr de 1.059 elevii înmatriculați în anul 2018-19.

Mai mult, conform Didecului arhidiocezei Dakarului, la toate nivelurile, sunt mai mulți studenți de confesiune musulmană decât catolică. Spre exemplu, la nivel de școală generală (adică nivel elementar), în 2018-19, 72% dintre elevi sunt musulmani, 26% catolici și 2% sunt de alte confesiuni. Acest aspect arată dialogul inter-religios dintre senegalezi.

În concluzie, se poate spune că răspândirea educației catolice private, din punct de vedere

istoric, a fost mereu înaintea educației publice sau la. În secolul al XIX-lea, era deja prezentă în patru dintre municipalitățile Saint Louis, Gorée, Dakar și Rufisque. Iar acum poate fi găsită pe întreaga întindere a țării, deși majoritatea infrastructurii și a înregistrărilor elevilor sunt localizate în arhidioceza Dakarului, care include parahiile Dakar, Petite Côte și Sine. Un aspect interesant este că majoritatea elevilor din sectorul educației catolice private sunt musulmani și nu catolici.

Adresa de corespondență: Moustapha Tamba
<moustapha.tamba@ucad.edu.sn>

> Sociologia

sistemului școlar senegalez

de **Souleymane Gomis**, Universitatea Cheikh Anta Diop din Dakar, Senegal

Ilustrație realizată de Arbu.

Reflecția asupra dimensiunii sociologice a sistemului de învățământ din Senegal reprezintă o oportunitate pentru o analiză cuprinzătoare și sistematică. Scopul este de a arăta punctele tari și punctele slabe ale structurii și funcționării acestuia din epoca colonială până în zilele noastre și de a identifica perspectivele sale. Aici poate fi demn de remarcat

faptul că Senegal este una dintre puținele țări din Africa cu o lungă tradiție în educație. Într-adevăr, cu mult înainte de contactul cu Europa, Senegal a găzduit centre importante de învățământ coranic, în perioada de islamizare a continentului negru.

Personaje istorice și religioase importante, precum El-Hadji Malick Sy, Sheikh Ahmadou Bamba și Sheikh Ibra Niass au ajutat la răspândirea educației coranice în Senegal și nu numai. Această tradiție a școlii în limba arabă a jucat un rol important în rezistența împotriva invaziei franceze. Cu toate acestea, coloniștii francezi au reușit să profite de această tradiție a învățării limbii arabe a senegalezilor, pentru a promova sistemul școlar colonial. În 1960, când Senegalul și-a câștigat independența, sistemul școlar în limba franceză moștenit de la coloniști a fost păstrat ca un instrument pentru a ajuta la construirea statului național. Franceza a fost menținută de către noile autorități ca limbă oficială a țării.

Cu toate acestea, rămân debateri recurente astăzi cu privire la faptul dacă senegalezii și-au apropiat suficient sistemul de învățământ. Senegalezii se consideră în continuare ca simpli utilizatori ai acestui sistem școlar. Problema introducerii limbilor naționale în școală pentru a promova educația bilingvă atestă acest lucru.

> Geneză sistemului școlar din Senegal

Prima școală de limbă franceză din Africa Neagră a fost creată în 1817 la Saint Louis, Senegal, de un tânăr profesor de franceză, în vârstă de

27 de ani, pe nume Jean Dard. De atunci, au fost înființate mai multe școli, răspândindu-se treptat mai întâi în orașele și orașele de pe coastă și apoi în comunitățile din interiorul țării. Dezvoltarea școlilor din restul țării a fost accelerată de colonizare, pentru a facilita schimburile comerciale și politice.

La fel ca în majoritatea fostelor colonii din Africa, Senegal a avut parte de francizarea programelor de învățământ până la independența sa în 1960, apoi de africanizarea acestora din anii 1970 și, în sfârșit de naționalizarea din 1990. Cu toate acestea, în ciuda acestei evoluții de-a lungul timpului, sistemul școlar senegalez a rămas structurat și modelat funcțional pe cel al fostului colonizator francez. Școlarizarea este obligatorie și gratuită pentru toate fetele și băieții cu vârste cuprinse între șase și șaisprezece ani.

În conformitate cu standardele UNESCO, 2% din populația fiecărei țări ar trebui să atingă nivelul de învățământ superior. Având în vedere că populația actuală din Senegal este estimată la 15 milioane, țara ar trebui să aibă aproximativ 300.000 de studenți de învățământ superior. Numărul real este însă de 150.000 de studenți, în instituțiile private și în cele publice de învățământ superior laolaltă. O altă problemă la fel de importantă este nepotrivirea dintre programele de învățământ și așteptările oamenilor din Senegal.

> **Puncte tari și puncte slabe**

Sistemul școlar public din Senegal este, în mod cert, un model de succes, după ce a instruit, în domeniile științei, medicinei, dreptului, literaturii și economiei, figuri istorice mondiale – cum ar fi Léopold Sédar Senghor în literatură și Cheikh Anta Diop în istorie și fizică – ale căror opere și-au lăsat amprenta asupra istoriei moderne a umanității. Unul dintre punctele tari ale sistemului școlar din Senegal constă în calitatea pregătirii dascălilor. De asemenea, sunt de remarcat angajamentul și determinarea statului de a sprijini sistemul său de învățământ școlar și învățământ superior, la fel și implicarea și investițiile familiilor. Oamenii sunt liberi să contribuie la finanțarea școlii copiilor lor.

Cu toate acestea, trebuie menționat că nici statul, nici profesorii, nici sindicatele profesorilor, nici partenerii tehnici și financiari nu au în vedere implicarea părinților în dezvoltarea curriculumului școlar. Populația este privită ca un simplu consumator pentru sistemul școlar și serviciile acestuia.

Sistemul de educație din Senegal are multe limitări diferite – la nivelurile politic, psihologic, infrastructural, programatic, material, financiar și uman. De exemplu, Senegalul nu este în întregime autonom în definirea viziunii și orientării sale în ceea ce privește politica educațională: este

supus unor constrângeri tehnice și financiare din partea partenerilor precum Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional.

Din punct de vedere psihologic, descoperim că instituția școlară nu este încă suficient de integrată în mentalitățile oamenilor, în ciuda prezenței sale îndelungate în Senegal și a naturii sale obligatorii de la o vârstă fragedă. Școala este încă percepută de Senegal ca un instrument moștenit de la colonizarea franceză, care nu poate deveni în întregime al senegalezilor.

La nivel programatic, conținutul educațional a rămas întotdeauna legat de modelul de curriculum francez, cu doar mici variații la unele discipline. Noile programe, deși sunt proiectate și predate de autohtoni, nu reflectă cu adevărat realitățile culturale locale, ci reproduc în schimb modelul colonial.

La nivel material, sistemul școlar din Senegal suferă de o lipsă profundă de resurse. Sălile de clasă în adăposturi provizorii sunt încă prezente la toate nivelurile, de la învățământul primar până la învățământul superior.

În ciuda acestor dificultăți, care nu sunt nesemnificative, s-ar putea susține că Senegal are un sistem școlar bun. ■

Adresă de corespondență: Souleymane Gomis
<Souleymane.gomis@ucad.edu.sn>

> Reglări strategice în educația franco-arabă din Senegal

de **El Hadji Malick Sy Camara**, Universitatea Cheikh Anta Diop din Dakar, Senegal

Educația primară din Senegal pune accentul pe alfabetizare în limbile franceză și arabă. Credit: Parteneriatul Global pentru Educație/ flickr. Unele drepturi sunt rezervate.

Odată cu introducerea Islamului, a crescut numărul locuitorilor senegaleze care au devenit cunoscătoare de limba arabă. Într-adevăr, limba arabă este de o importanță supremă pentru populație, 95% dintre aceasta fiind musulmană. Limba arabă pare a fi foarte apreciată de către musulmanii senegalezi, deoarece aceasta este limba în care Coranul a fost dezvăluit. De fapt, o persoană ce posedă cunoștințe profunde ale Coranului este considerată a fi educată și un bun musulman. Cu toate acestea, colonizarea inițială a impus un sistem educațional bazat pe limba franceză.

Coexistența a două sisteme educaționale s-a dovedit a fi foarte dificilă. Pentru a răspunde nevoilor unei părți cât mai mari din populație, școli private și publice

franco-arabe oferă învățământ dual atât în franceză, cât și în arabă. Parte integrată din viațile senegalezilor, islamul, așa cum transcende din particularitățile etnice și regionale, structurează viațile oamenilor într-un mod deschis, indiferent de originea lor socială, nivelul de educație și de contextul cultural sau geografic.

Bazat pe o revizuire a literaturii, acest articol ilustrează modul în care oamenii din Senegal au utilizat educația franco-arabă ca o oportunitate de a evita capcanele administrației coloniale.

> Modele de învățare în școlile franco-arabe

Cel puțin două categorii de școli franco-arabe pot fi identificate: cele caracterizate de puternica dominație

a curriculumului islamic (Coran, fiqh, Sunna etc.), și cele caracterizate de un combinație mai mult sau mai puțin echilibrată între educația franțuzească și cea arabo-islamică. În ziua de astăzi, proprietarii de școli franco-arabe investesc profund în educația preșcolară și primară.

În prima categoria a școlilor franco-arabe, educația din primii doi ani de școală primară se concentrează pe alfabetizarea în arabă, învățarea Coranului și a Hadith-urilor. Orele de franceză se rezumă la o introducere în alfabet și la dezvoltarea abilităților de comunicare. În timpul acestor doi ani, se așteaptă ca studenții să memoreze cât mai multe *surah* (capitole) din Coran. Însă, începând cu al treilea an, se așteaptă să prindă din urmă toată materia din anii întâi, doi și trei. În cel de-al șaselea și ultimul an de școală primară, elevilor li se cere să promoveze examenele atât în franceză cât și în arabă, pentru a obține calificarea de bază de la finalul școlii în ambele limbi (curriculum național și certificatul de completare al curriculumului arabo-islamic).

Cea de-a doua categorie de școli franco-arabe reușesc o combinație a educației publice seculare și cea arabo-musulmană. Crearea mișcărilor Al Falaq și Jama'atou Ibadou Rahmane (JIR) a contribuit în mod semnificativ la promovarea educației franco-arabe, un domeniu neglijat de către stat, care a ales franceza ca limbă oficială.

Această opțiune de a combina sau măcar de a echilibra educația arabo-islamică cu educația publică laică a avut ca scop principal crearea și/ sau pregătirea viitorilor cetățeni dotați cu rădăcini puternice în valorile religioase (islamice), dar care să aibă capacitatea de a

dobândi aceleași cunoștințe pe care un individ ce a terminat școala publică ar trebui să le dețină. Școala Bilal Koranic,¹ creată de mișcarea JIR, spre exemplu a adoptat acest sistem. Dar pe lângă această școală, ce oferă numai educație primară, JIR a creat și o școală gimnazială, care deși se presupunea că va primi absolvenți ai Școlii Bilal, nu a primit aprobarea părinților, care și-au dorit ca ulterior copiii lor să urmeze curriculumul educației publice. În școlile ce aparțin JIR, sunt doi profesori pe clasă pentru toate materiile, unul vorbitor de franceză, iar celălalt vorbitor de arabă. Pe lângă aceasta, JIR ajută multe instituții cu formări pentru profesori și cu studii programate. Într-adevăr, la Școala El Hadji Omar Tall, curriculumul arabo-islamic depășește curriculumul educației publice seculare. Deși unii părinți preferă educația arabo-islamică, continuarea ei a însemnat în multe aspecte o formă de excludere a elevilor. Totuși, trebuie menționat faptul că de când Școala Normală Superioară [École Normale Supérieure] (redenumită FASEF²) oferă programe pentru absolvenți în arabă, nu mai există o distincție între profesorii de arabă și alți profesori: toți primesc același salariu (Thierno Ka, Alioune Diop și Djim Dramé, 2013).

> Școlile franco-arabe: revendicând o identitate dublă

Cu toate că revendicarea cetățeniei culturale (sau alte noi forme de cetățenie) a fost inițial promovată de către așa-numita anti-elită formată din vorbitori educați de limba arabă, acum este tot mai însușită de către o nouă elită musulmană francofonă formată în instituțiile seculare (Camara, 2016). Această identitate duală le permite membrilor să evadeze de pe poziția de cetățeni de mână a

doua și să își revendice apartenența la cetățenia națională. Cererea lor, cu toate că este critică față de stat și de instituțiile seculare, nu este exprimată în afara cadrului instituțional și al controlului statal. Dimpotrivă, în expresia drepturilor lor civile și politice, acești cetățeni musulmani tind să adopte reguli ale jocului democratic, pentru a-și promova proiectul unei „societăți islamice” și a contesta hegemonia elitelor vestice și seculare ce au condus Senegal de la independența acestuia.

> Concluzii

Școlile franco-arabe sunt acum consacrate în Senegal, în special în centrele urbane. Absolvenții școlilor franco-arabe, care ulterior preferă să fie numiți „arabiți” (*arabisants*), au suferit o perioadă lungă de timp din cauza lipsei de oportunități în carieră. Astăzi, rezultatele bune obținute de către școlile franco-arabe la examinările naționale (BFEM, Bacalaureat) au condus într-un final opinia publică senegaleză și statul să le vadă drept un atu semnificativ pentru țară. Acești actori, majoritatea membri activi ai mișcării islamice senegaleze, au reușit să recalifice perspectiva vestică folosind școlile franco-arabe ca instrumente cheie pentru o identitate asumată. ■

1. Anumiți foști studenți ai acestei școli sunt astăzi demnitari publici cu grad înalt, în timp ce alții sunt profesori în învățământul secundar și cel universitar.

2. Facultatea de Științe și Tehnologii ale Educației și ale Formării [Faculté des Sciences et Technologies de l'Éducation et de la Formation].

Adresă de corespondență: El Hadji Malick Sy Camara <asmalick20031@gmail.com>

> Educația laică privată în Senegal

de **Samba Diouf**, Universitatea Cheikh Anta Diop din Dakar, Senegal

În Senegal, școlile private au câștigat o reputație bună în rândul părinților, aceștia percependu-le prin absența grevei ca pe o garanție de stabilitate.
Credit: Alan Levine/flickr. Unele drepturi sunt rezervate.

Sistemul educațional în țările din Sudul Global poartă semnul dublu al structurilor tradiționale și pe cele ale colonizatorului. Modelul adus din Europa cu siguranță nu a fost introdus pe teritoriul virgîn în Africa. A fost mereu înșușit într-un mod unic, atât de cei care au avut rolul să îl adapteze la un context specific, cât și de către cei care l-au adoptat. În timp ce adaptarea la teritoriul local a implicat o trădare a unor principii inițiale, a implicat de asemenea și ajustări ale altora în ceea ce privește principiile culturale (Charlier, 2002). Drept urmare, aparenta supremație a modelului educațional stabilit de către colonizator nu ne poate amăgi: descriind-o ca „vestică,” „franceză,” „formală” sau „modernă,” oamenii indică faptul că o consideră străină și că sunt dispuși să o respecte doar în măsura în care le oferă acces la bunurile materiale asociate modernității occidentale. Această formă de ajutor condițional a lăsat loc pentru acorduri educaționale tradiționale: școli bazate pe Coran au rămas mereu active în Senegal, adaptându-se activ la noile condiții aduse de schimbările sociale. Școala publică, în loc să înlocuiască aceste vechi instituții ale socializării, a venit în completarea lor, introducând propriile criterii pentru stabilirea ierarhiilor umane și de cunoaștere¹.

Independența de conducerea colonială a lăsat Senegalul să exprime explicit natura și forma relațiilor prevăzute între diferite entități cu probabilitate mare de a fi implicate în formarea generațiilor tinere.

Prin urmare, Constituția din 1963 prevede următoarele: „Republica este laică, democratică și socială. [...] Toată lumea are dreptul la educație [...]. Educația tinerilor este asigurată de școlile publice. Instituțiile religioase și comunitățile sunt de asemenea recunoscute ca mijloace ale educației. [...] Școlile private pot funcționa cu autorizarea și sub controlul statului. [...] Instituțiile religioase și comunitățile sunt libere de controlul statului.” Republica laică a Senegalului a înlăturat prin urmare din supervizarea sa instituțiile religioase și comunitățile, care sunt recunoscute ca mijloace educaționale. Cu alte cuvinte, supervizarea educației a fost descrisă doar ca un scop distant și treptat abandonat: în 1996, decretul de punere în aplicare a legii cu privire la transferul competențelor către regiuni, municipalități și comunități rurale a redistribuit parțial responsabilitatea educației la niveluri sub-statale. Constituția din 2001 a clarificat apoi rolul fiecărui organism. Statul „are datoria și responsabilitatea de a educa și instrui tinerii în școlile publice. Toți copiii au [...] dreptul de acces la școală. [...] Toate instituțiile naționale, publice sau private, au datoria să își alfabetizeze membrii și să participe la efortul de alfabetizare națională într-una dintre limbile naționale.” În timp ce responsabilitatea statului pentru educație este puternic reafirmată, rolul organismelor sub-statale sau private este, de asemenea, consolidat.

> Școlile private laice

În anii '80 a apărut învățământ privat non-confesional în Senegal. Școlile private laice au fost create de promotori individuali, responsabili pentru managementul lor administrativ, financiar și pedagogic. Spre deosebire de școlile private catolice, funcționarea școlilor private laice nu este supravegheată de niciun management general, deși acestea sunt atașate, la fel ca toate școlile private, la Direcția Generală a Învățământului Privat, care este o divizie a Ministerului Educației Naționale.

Începând cu anii 2000, școlile private laice au avut un succes răsunător în ceea ce privește masificarea. Deși sunt mai solicitate decât alte școli, acestea se confruntă adesea cu perturbări care împiedică buna funcționare. Acestea pot include plata cu întârziere a cadrelor didactice, salariile sub salariul minim și neplata chiriei în spații care îi determină pe unii proprietari să închidă școala.

> Percepția părinților cu privire la educația privată

Trebuie menționat că extinderea școlilor private și numărul de copii înscriși în acest sector indică faptul că învățământul privat a câștigat un loc incontestabil în Dakar. Majoritatea părinților intervievați au susținut faptul că stabilitatea sectorului privat

a fost unul dintre principalele motive pentru care au optat înscrierea copiilor lor în acest sector. Această stabilitate se reflectă în absența grevelor sau diferitelor manifestații organizate de mișcările sindicale, adică a oricărei perturbări care afectează sectorul educației publice de astăzi. Unul dintre respondenții noștri a declarat că „violența și cazurile de criminalitate în rândul tinerilor observate în unele școli publice au determinat mulți părinți să-și trimită copiii la școli private”. Un alt respondent, o casnică de 38 de ani, a considerat că „dacă un copil nu reușește astăzi în învățământul privat, este din cauză pentru că nu-i place să studieze. În sectorul privat, nu există greve sau lipsă de profesori, iar părinții investesc mult în educația copiilor lor”. Interesant este faptul că părinții pun mai mult accent pe stabilitatea școlilor private în relația cu școlile publice decât pe calitatea educației pe care o oferă. În opinia lor, stabilitatea școlii este un factor esențial al succesului și orice copil înscris într-o școală privată ar trebui să aibă succes.

Percepția publică a educației private laice arată că majoritatea părinților optează pentru școli private de dragul stabilității. Aceste școli au câștigat un loc considerabil în rândul populațiilor pentru scorurile lor bune dar, mai important, pentru stabilitatea lor. ■

1. Pentru informații detaliate, a se consulta: Suzie Guth & Éric Lanoue (eds.). *Școlile publice și private din Sud: Utilizări plurale, granițe incerte, documente de cercetare privind educația și cunoașterea*, 3, 2004. [*Écoles publiques, Écoles privées au "Sud": usages pluriels, frontières incertaines, Cahiers de la recherche sur l'éducation et les savoirs*, 3, 2004].

Adresă de corespondență: Samba Diouf
<bathie78@yahoo.fr>

> Socio-antropologia conducerii religioase în Senegal

de **Mouhamed Moustapha Dieye**, Universitatea Cheikh Anta Diop din Dakar, Senegal

Moscheea Divinității, în Dakar, Senegal.
Credit: Valentina Buj/flickr. Unele drepturi
sunt rezervate.

> Moștenirea conducerii religioase

Incă de la început, Senegalul a fost un punct central pentru diferite schimburi între Europa, Africa și America, fapt care explică, într-o oarecare măsură, deschiderea oamenilor din Senegal, ospitalitatea lor și toleranța dintre musulmani și creștini. Valorile lor socio-culturale provin din trei surse: tradițiile culturale bine împământenite – islamismul și creștinismul și din modernitatea în stil vestic bazată pe Republică. Dintre aceste trei surse, islamismul are de departe cea mai mare influență. 95% dintre senegalezi sunt musulmani și majoritatea aparțin ordinilor religioase care reglementează

cu adevărat interacțiunile sociale; 49% aparțin ordinului Tijanyya, 35% sunt Mouride, 7% aparțin ordinului Qadiriyya și 5% lui Layenne.

Istoria socio-politică a Senegalului arată că din islamism au ieșit oameni literați și lideri care au fost capabili să obțină și să mențină echilibrul social al țării. Acești lideri religioși au influențat profund evoluția Senegalului și a poporului său. Acțiunile și angajamentul liderilor religioși precum El Hadj Omar Tall în Futa-Toro, Samori Toure, faimosul lider al revoluției dioula, Maba Diakhou Bâ și Thierno Souleymane Baal, care au condus revoluția celor din Torobe în Futa-Toro împotriva imperiului Songhai al lui Koly Tenguela, rămân în memoria colectivă senegaleză. Puterea *leadershipului*

lor este rezultatul convergenței dintre islamism și „vechea” tradiție a unei democrații africane, la baza căreia stă o neîncredere în putere și convingerea că expansiunea și omnipotența ei ar trebui limitate. Fiind conștienți de efectele perverse ale oricărei puteri absolute, societățile tradiționale africane și-au împiedicat frecvent liderii să „facă pe șeful” și au făcut tot ce au putut pentru a asigura o conducere autentică, astfel încât niciunul să nu aibă puterea absolută.

În societatea Wolof, la inaugurarea ceremonială a regelui, acesta jură să acționeze conform tradiției și să lucreze pentru prosperitatea tuturor. În Waalo (Imperiul Wolof), de exemplu, purtătorul de cuvânt al persoanelor de vază l-a atenționat pe *Brak* (regele) care tocmai fusese ales, spunându-i: „Dacă te abați de la calea normală a supușilor tăi, ne vei da nouă tuturor viața ta. Dacă vei acționa împotriva structurii, vei atrage dezacordul celor care te-au votat și, inevitabil, ura poporului tău”. Această neîncredere poate fi regăsită într-un proverb popular Wolof care îi amintește regelui despre responsabilitățile lui față de popor: „Buur du mbokk” sau „Un rege nu este un părinte”. Prin analogie, ne putem aduce aminte că în islamism, din momentul în care un individ propovăduiește credința, el îndepărtează orice dependență sau legătură cu o altă persoană. Astfel, islamismul nu are cler și, liderul fiind un ghid, obediența pe care oamenii i-o jură este inevitabil condiționată de respectarea de către el a principiilor islamice care corespund valorilor tradiționale menționate anterior. Thierno Souleymane Baal, despotul războinic din secolul XVIII și cărturarul musulman din Futa, a știut cum să fie simbolul unei conduceri autentice care încă inspiră multe mișcări religioase și civice senegaleze. El a spus:

„Recomand următoarele principii orientative pentru alegerea unui ghid:

- alegeți un om înțelept, pios și onest, care nu monopolizează bogățiile acestei lumi pentru beneficiul propriu sau acela al copiilor lui;
- destituiți orice imam a cărui avere a crescut și confiscat-i toată proprietatea;
- asigurați-vă ca imamatul nu este transformat într-o monarhie ereditară în care fiii moștenesc tații;
- luptați-vă cu el și expulzați-l dacă insistă;
- imamul poate fi ales în orice trib;
- alegeți întotdeauna un om muncitor și înțelept;
- nu limitați niciodată alegerea la un singur și același trib;
- bazați-vă mereu pe criteriul abilității”.

> Valori care structurează semnificația conducerii

Liderul religios trebuie să fie un om care are ca valori justiția, altruismul și onestitatea, ale cărui decizii transcend mereu interesele și motivațiile personale. Având un simț foarte ridicat al angajamentelor sale față de valorile și colegii săi, el trebuie să își mențină credința, corectitudinea morală și obiectivitatea, în toate locurile și circumstanțele. Doi lideri religioși din istoria recentă dau dovadă de un astfel de stil de conducere: Serigne Abdou Aziz Sy Dabakh, al treilea calif al ordinului senegalez Tidjane din 1957 – 1997, și Serigne Saliou Mbacké, al cincilea calif Mouride. Primul nu a ezitat să le spună discipolilor săi: „Dacă mă vedeți făcând lucruri care nu merg mână în mână cu ceea ce vă spun sau vă sfătuiesc, vă rog să mă atenționați sau nu vă voi ierta niciodată, și, dacă este necesar, separați-vă de mine”.

Dincolo de crearea unei viziuni comune și a unui cod moral, puterea unui conducător se bazează pe

abilitatea sa de a aplica cu sine ceea ce le cere celorlalți. Conducătorul trebuie să respecte valorile morale componente ale modelului antropologic „nit ku baax” (un om bun) care implică „nit ku am jom” (simțul onoarei), „nit ku am Kersa” (un om rezervat, care afișează decență în public), „nit ku jub” (un om cinstit), „nit ku am diné” (un om credincios), „nit ku doylu” (un om serios), „nit ku am kadu” (un om care își respectă cuvântul) și „nit ku goré” (un om demn). Dintre aceste valori, „jom” are o importanță deosebită, deoarece are mai multe înțelesuri: responsabilitate, simțul onoarei și al demnității, „Warugal” (simțul responsabilității), efort bine făcut, sacrificiu de sine, curaj, conștiință de sine și conștientizarea valorii cuiva. Pentru populația Wolof, liderul trebuie să aibă toate valorile cuprinse în „jom” – valori care nu se potrivesc cu lenea, lașitatea, cu lipsa scrupulelor și cu minciunile.

Aversiunea senegalezilor față de promisiunile care nu au fost ținute este perfect ilustrată de două cazuri de lideri politici care și-au retras promisiunile anterioare. Fostul președinte Abdoulaye Wade a făcut „Wakh wakheet” („Am spus, îmi retrag cuvintele”), retrăgându-și cuvintele după ce a spus că nu va candida pentru un al treilea mandat la alegerile prezidențiale din 2012. La rândul său, actualul președinte, cel care l-a înlocuit - Macky Sall, a făcut același „Wakh wakheet”, retrăgându-și promisiunea că va reduce durata mandatului pentru care a fost ales de la 7 la 5 ani. Faimosul proverb Wolof „gor sa wakja” (nobilitatea este dată de respectul pentru cuvântul dat) reflectă importanța pe care senegalezii o atribuie cuvintelor lor și este invocat pentru a critica acești președinți. ■

Adresă de corespondență:
Mouhamed Moustapha Dieye
<mouhamed.dieye@gmail.com>

> Făcând drepturile femeilor

parte a vieții de zi cu zi

de **Bengi Sullu**, Centrul de Absolvenți, Universitatea City din New York, SUA¹

Cuvântul de început a celei de-a 63-a Sesiune a Comisiei privind Statutul Femeilor. Credit: UN Women/flickr. Unele drepturi sunt rezervate.

Cea de-a 63-a Sesiune a Comisiei privind Statutul Femeilor (CSW63), cu tema prioritară „Sisteme de protecție socială, accesul la serviciile publice și infrastructura sustenabilă pentru egalitatea de gen și emanciparea femeilor și a fetelor”, a avut loc la sediul central al Națiunilor Unite din New York, în perioada 11-22 martie 2019. Diferite evenimente și mese rotunde au avut ca subiect diverse aspecte ale promovării și protecției drepturilor sociale, economice, culturale și politice ale femeilor și fetelor din perspective locale, naționale și globale și în legătură cu Obiectivele de Dezvoltare Durabilă. O preocupare importantă a Comisiei a fost *implementarea protecției și beneficiilor pentru femei*: mai este mult de parcurs pentru a ne asigura că femeile și fetele din diferite părți ale lumii participă pe deplin și prosperă în viață, în ciuda unei înțelegeri tot mai mari și a unui consens generalizat asupra statutului femeilor.

>>

Ședință plenară a celei de-a 63-a Sesiune a Comisiei privind Statutul Femeilor. Credit: Africa Renewal/flickr. Unele drepturi sunt rezervate.

Președintele Comisiei (și reprezentantul permanent al Irlandei pe lângă Națiunile Unite), Geraldine Byrne Nason, a subliniat la Ziua Consultărilor – un eveniment de informare și mobilizare a ONG-urilor cu statut consultativ pe lângă Națiunile Unite – discrepanța dintre recunoașterea drepturilor femeilor ca drepturi ale omului și accesul acestora la oportunitățile economice, sociale și educaționale care le vor permite să beneficieze de toate șansele de viață. Decalajul care trebuie surmontat este cel dintre recunoașterea drepturilor femeilor și dezvoltarea și aplicarea de programe și măsuri de prevenție cu abordări inovatoare, sistematice, durabile, adaptate din punct de vedere cultural și al genului care au scop eliminarea inegalității de gen la nivel local și în viața de zi cu zi. Trebuie să ne uităm la legăturile dintre reprezentarea politică a femeilor și participarea lor educațională, economică și socială la viața publică în moduri care să contribuie la cunoașterea și realizarea unor practici și politici care provin din experiențele, punctele de vedere, percepțiile și perspectivele femeilor. De asemenea, trebuie să recunoaștem că diferite forme de discriminare de gen trec dincolo de rasă, clasă, identitate națională, religie, geografie, ocupație și multe alte „sisteme interconectate de opresiune”, în cuvintele lui P.H. Collins, pentru a contribui la formele pe care le ia inegalitatea de gen într-un anumit context.

Nevoia de a corela politicile, practica și gândirea intersecțională pentru obținerea celor mai eficiente și permanente rezultate privind egalitatea de gen este cel mai bine ilustrată prin abordarea problemelor legate de violența domestică împotriva femeilor, de siguranța femeilor în spațiul public și contextul educațional, de excluderea femeilor de la beneficiile economice și oportunitățile sociale și politice prin încarcerare și de la cota inegală a muncii de îngrijire neremunerată și a responsabilităților familiale în timpul proceselor de reintegrare. Aceste aspecte, care au fost examinate în cadrul meselor rotunde co-sponsorizate de Asociația Sociologică Internațională la CSW63², ilustrează interconectarea sistemelor de

politici publice precum educația, îngrijirea copilului, justiția penală, ocuparea forței de muncă și politicile de urbanism care să cuprindă găzduire și transport pentru a facilita participarea economică, socială, culturală și politică a femeilor și pentru a sublinia necesitatea gândirii inovative, a implementării eficiente și a executării.

Violența domestică împotriva femeilor, de exemplu, este o problemă care este adesea dificil de abordat, deoarece aparține sferei private și, astfel, este percepută ca o problemă personală în cadrul familiei. Cunoștințele femeilor despre serviciile existente nu corespund neapărat cu multitudinea barierelor perpetuate de violența domestică, incluzând, dar fără să se limiteze la, accesul restricționat la oportunități de angajare, locuințe proprii și sigure, servicii de îngrijire a copilului gratuite sau accesibile și servicii de protecție și consiliere.

Violența domestică este una dintre formele de încălcare a drepturilor femeilor care demonstrează că legea nu este suficientă pentru a proteja femeile, dacă nu este pusă în aplicare în mod adecvat. Problema siguranței femeilor în spațiul public este o altă formă. Așa cum a subliniat dr. Jackie Sebire în cadrul mesei rotunde *Accesul la justiție al femeilor și fetelor: rolul femeilor în aplicarea legii și menținerea păcii*, bazată pe experiențele ei ca sergent șef-adjunct la Departamentul de Poliție din Bedfordshire, Regatul Unit, drepturile femeilor sunt cel mai bine protejate și puse în aplicare de către membrii comunității care sunt capabili să recunoască problemele femeilor și modul în care acestea sunt resimțite și purtate ca o povară. Susținerea participării femeilor în cadrul profesiei de polițist va contribui la emanciparea femeilor și va permite un progres cultural, întrucât este împotriva normelor patriarhale asociate cu această profesie; acest lucru are potențialul de a face experiența femeilor sau „cunoașterea feministă” instrumentul principal în lupta împotriva violenței de gen, care nu este prioritizată în modelele actuale de executare. Acest lucru este, de asemenea, important, luând în considerare numărul din

ce în ce mai mare de studii asupra problemelor pe care le au tinerele femei care călătoresc spre școală sau alte instituții educaționale. După cum au arătat Natarajan *et al.* (2017), studentele se confruntă deseori cu victimizare sexuală în drum spre școală. Astfel de studii, care se bazează pe percepțiile și experiențele femeilor, pot ajuta la informarea politicilor urbane și la canalizarea tehnologiei și a serviciilor publice pentru a îmbunătăți siguranța femeilor în spațiile publice urbane și în cadrul instituțiilor.

Violența și problemele legate de siguranță nu sunt singurul factor care împiedică femeile să beneficieze de oportunități sociale și economice. Munca de îngrijire neplătită și cea domestică pe care femeile trebuie să le facă le limitează oportunitățile de a intra pe piața muncii și de a obține locuri de muncă care să le ajute să fie independente și să aibă un câștig financiar. Cercetările sugerează că: „în lume, femeile petrec de două până la zece ori mai mult timp cu munca de îngrijire neplătită decât bărbații.” (Ferrant *et al.*, 2014). Este evident faptul că acest tip de muncă nu a fost recunoscut de guverne ca o parte integrantă a sustenabilității economice și a vieții; lipsa concediului de maternitate și a celui pentru îngrijirea copilului plătit și a ajutoarelor sociale sunt cele mai importante deficiențe ale sistemelor de asistență socială, care determină femeile să nu mai intre pe – sau să părăsească – piața muncii atunci când nasc. Dacă aceste femei vor ulterior să se angajeze, cele mai multe dintre ele

sunt forțate să accepte forme de angajare informală care nu oferă protecție socială. Așa cum a fost discutat în cadrul mesei rotunde *Femei, reintegrare și protecție socială*, această discriminare structurală afectează în special femeile care au fost încarcerate, a căror revenire pe piața muncii devine deosebit de dificilă din cauza unui istoric profesional limitat. Lipsa unor politici orientate către familie, care să pună accentul pe distribuirea responsabilităților între femei și bărbați în familie și echilibrul muncă-familie, are un impact asupra tuturor femeilor, dar este mult mai probabil să le afecteze pe cele mai dezavantajate femei, care au fost anterior lipsite de oportunități în timpul pedepsei cu închisoarea. Acest lucru se întâmplă mai ales când aceasta este asociată cu lipsa intervențiilor de a facilita continuitatea educației și participării la viață în timpul încarcerării.

Implementarea protecțiilor și a beneficiilor pentru femei necesită o abordare comprehensivă și holistică. Cum ne asigurăm că vor fi puse în aplicare intervențiile care sunt reglementate prin legi și politici? Guvernele trebuie să fie mai proactive în a se asigura că un număr cât mai mare de femei are acces la mecanismele care nu doar le vor oferi protecție, dar care le vor ajuta și să se dezvolte. Organizații din societatea civilă, precum Asociația Internațională de Sociologie, au ca obiectiv educarea factorilor de decizie și promovarea politicilor și practicilor pentru egalitatea de gen. ■

1. Autoarea este o tânără reprezentantă a ISA pe lângă Națiunile Unite și a participat pentru prima oară la cea de-a 63-a sesiune a Comisiei pentru Statutul Femeilor din 2019.

2. Aceste paneluri au fost co-sponsorizate de către ISA, Asociația Americană de Criminologie, Societatea Mondială de Victimologie, Criminologii fără Frontiere. O puteți asculta pe [Dr. Rosemary Barberet](#), reprezentatul ISA pe lângă Națiunile Unite, vorbind despre CSW63 la Națiunile Unite sau puteți viziona un [playlist video](#) al tuturor celor șase paneluri, [fotografii](#) de la cele șase paneluri și puteți vedea [listele de lecturi](#) care au fost distribuite la evenimente, care au fost elaborate de către reprezentanții ISA la Națiunile Unite.

Bibliografie:

Ferrant, G., L.M. Pesando și K. Nowacka (2014). „Unpaid care work: The missing link in the analysis of gender gaps in labour outcomes.” OECD Development Centre Policy Brief.

Natarajan, M., Schmuhi, M., Sudula, S. & Mandala, M. (2017). „Sexual victimization of college students in public transport environments: a whole journey approach.” *Crime Prevention and Community Safety*, 19(3-4): 168–182. (Special Issue: Women's victimisation and safety in transit environments: An international perspective).

Adresă de corespondență Bengi Sullu <bsullu@gradcenter.cuny.edu>